

په یوهندی دناقبهرا بیکاری و توندوتیژیا خیزانی دا فه کولینه کا مهیدانی ل پارێزگه ها دهوکی (فه کولینا هه لێنجراو ژ ناما ماسته ری)

عیشی عبد القهار عبد الرحمن، مأمون عبدالصمد محمد

پشکا خواندنن ئاشتی و مافی مروفی، کولێژا زانستین مروفایه تی، زانکویا دهوک، ههریما کوردستان- عێراق

Article Info		پوخته:
Received	2025-12-12	ئهف فه کۆلینه، ب ئارمانجا سه ره کی یا شیکارکر و تینگه هشتنه کا کویره ژ سروشت ورنهنگه دانن وئ په یوهندیا ئالۆز یا کو هه ی د نافهرا دیاردا بیکاری و ههروه سا توندوتیژی خیزانی دا، ب تایبه تی ل سنوژی سه نته ری باژیری دهوکی. ژ بۆ گه هشتن ب ئه نجامین زانستی، فه کۆلینی پشت به ستن ب رێبازا وه سفی- شیکاری کره، سه رباری بکارئینانا دیزاینی تیکه ل (واته ئیکه ستن هه ر دوو لایه نین چه ندایه تی وچه واتی) د پرۆسه یا کومکر و شیکارکرنا داتایان دا. ئهف یه ک ژ ی ب ریکا ئه نجامدانا راپرسیه کا به رفه ره کو ژ (۹۳۱) به شداریوویان پیکهاتیه هاته کرن، دگه ل ئه نجامدانا چا فپیکه فتنن کویر و تیرۆته سه ل دگه ل (۶) پسپور وشاره زاینن تایبه ته مند د فی بۆاری نافیری دا. دهرئه نجامین فه کۆلینی ب روونی دیارکر کو بیکاری درێخایه ن (ئهوا پتر ژ سه له کی فه دکیشیت) فاکته ره کی سه ره کی وکاریگه ره د دروستبوونا فشارین دهروونی یین دژوار ودبیته ئه گه ری هه رفتنا هه ره می پیتفیین مروفی (ل دویف تیۆرا ماسلو)، وئهف چهنده ب شیوه یه کی راسته وخۆ وه ک توندوتیژی دناق خیزانی دا رهنگه دهت. ههروه سا ژ لایه کی دیقه دیار بوو کو زهلامین بیکار، ژبه ر وان فشارین که لتووری یین ل سه ره ی و تیکچوونا وینه ی نه ریت ی (نانپیدا که ری)، تووشی قهیرانا ناسنامه ی دین. له ورا ئهف زهلامه په نای بۆ توندوتیژی د بهن وه ک میکانیزمه کا به ره فانی بۆ قه ره بووکرنا وئ دهسته لاتا هاتیه ژده ست دان و سه پاندنا خو. ل دوماهی، فه کۆلین پیتشینارا ئافاکرنا تۆرا پاراستنا جفاکی د بیافی کارکرنا دا دکهت، و دگه ل پیتفیوونا دارشته فه یا دیتنا جو ری جفاکی (جینده ری) بۆ بابه تا کارکرنا ژنان، ژبه ر کو کارکرنا ژنی دشیت وه ک فاکته ره کی پارێزه ر وپالپشت بۆ مان و سه قامگیریا خیزانی رۆله کی ئه رینی بگیریت.
Accepted	2026-01-28	
Published:	2026-02-03	
Keywords		
بیکاری، توندوتیژیا خیزانی، فشارین ئابووری، پیشه رین که لتوری، کارتیکرنا دهروونی.		
Corresponding Author		
aishayahya126@gmail.com maamoon.mohammed@uod.ac		

۱. پېشه‌ګی

خپزان، ب هه می پښکاته وپه یوه نډیځن خو یښن ټالوز، وهک بنگهه وځانه یا بنه رتی یا هر جفاکه کې دهیته هژمارتن. سه قامگیری، هه ماهه نگی وساخله میا څی دامه زراوه یا بجیک، راسته وخو کارتیکنی لسه راسایش وپښکته فتنا گشتی یا جفاکی دکته. لی د جیهانا هه فچه رخ دا، کوب گوهورانکارین ټابووری یښ ب لهز، فشارین جفاکی یښ هه مه جوړ، وټالوزین سیاسی دهیته نیاسین، نه ف دامه زراوه په رووب رووی گه لهک هه رده شه وټاسته ننگین مه زن دبیت. ټیک ژ دیارترین و بهر په لافترین وان هه رده شان، دیارده یا بیکاری په کو وهک نه خوشیه کا جفاکی یا درنځایه، رهگ وریشالین خو دناف پښکاته یا ټابووری و جفاکی یا گه لهک وهلاتان دا چه سپانډیه، وهه ریمه کوردستان و ب تایبته پارنځه ها دهوکی زی ژ څی کارتیکنی بښار نه بوویه.

پارنځه ها دهوکی، د فان سالین دوماهی دا دنالینیت ژبه ر بلنډبوونا ریژا بیکاری، ب تایبته دناف چینا گه نجان وده رچووین زانکو وپه یمانگه هان دا. نه ف چه نده، ده رنه نجامی قهیرانین دارای یښ لسه ر ټیک، سیاسه تین ټابووری یښ نه گونجای، نه بوونا پلانه کا باش بو په یادکرنا ده لقیه یښ کاری د که رتی تایبته دا، هه روه سا هاتنا هژماره کا مه زن یا ټاوارا وپه نابهران، وټاریشین دنافه را حکومتا هه ولپری و به غدا دایه، بوویه نه گه ری په یادبوونا زنجیره په کا فشارین زور یښ ټابووری، دهروونی، و جفاکی لسه ر ټاک و خپزانی. هه زی ټاماره پیدانی په کو فه کولین هه می جورین توندوتیژیا خپزانی بخوفه دگریت وهک (توندوتیژیا دنافه را هه فزینان دا، دزی زاروکان، که سین ب ته مه ن، و نه دنامین دی یښ خپزانی) ب خوفه دگریت هه روه ها دگهل څی رهوشا ټابووری، ټامار، روودانین روژانه، وراپورتین ریخراوین جفاکی سفیل ټاماری ب بلنډبوونه کا بهرچاف و جهی نیگه رانی یا حاله تین توندوتیژیا خپزانی دکهن (UNAMI, 2024). فه کولین لیکولینی لسه ر په یوه نډیا ټالوز و دوو لایه ن دنافه را بیکاری وهک گوهوره کی سهره خو، و توندوتیژیا خپزانی وهک گوهوره کی پاشکو دکته. ب ریکا فه کولینه کا مهیدانی ل سته رته ری پارنځه ها دهوکی، وفه کولین وان میکانیزم ورپه وان دیار دکته یښ کوتیدا فشارین ژ نه گه ری بیکاری دهینه وه رگیران بو ره فترین توندوتیژ دناف چوارچوفه یښ خپزانی دا.

۱،۱: ټاریشه یا فه کولینی

ل سهرانسهری جیهانی، په یوه نډیا دنافه را زه حمه تین ټابووری و توندوتیژیا خپزانی دا یا دیار وزانایه. لی ل باژیری دهوکی چیروک جودایه. ل فیری که لتووری عه شیرتی، بهایین ټایینی، وسیبه را شهری داعش وټالوزین سیاسی دگهل به غدا، هه روه سا رهوشه نیبریا شهرمی (کو ټیک ژ نه گه رین بیکاری ل دهوکی گه نچ ژ خو ناگرن هه می کاران بکه ن نه فه زی دبیته نه گه ری زنده بوونا بیکاری)، هه میا پیکفه ژینگه هه کا تایبته دروست کرینه، وټه و ریکا ژ بیکاری به ره ف توندوتیژي دجیت، گه لهک ټالوزتر لیکریه. ټاریشه یا راسته قینه نه ټه وه کو بیکاری خراپه، به لکو فلاهییه کا د زانینا وی دا هه یه لسه ر وی چه نډی کا چه وا و بوجی نه ف دیارده ل ده فهری په یادادبیت، وگرنگتر بوجی یا به رده واهه. پیدفیه بهیته تیگه هشتن کا د ناخی وی زهلامی دهوکی دا چ چندبیت ده می کاری خو ژ ده ست دده ت، دبه رامبه ر دا ټه وژنا ژ نه گه ری فشارین ټابووری، پیفه رین که لتوری پیشیل دکته، کو دکه فیه ت دنافه را دایینکرنا پیتمشین ژبانی وهزا به ریخودانا جفاکی دا. ل دویف یا جوی چه نډین پرسپار بووفه کولینی په یادا دبن ټه وری نه فین ل خوارینه:

۱. په یوه نډیا دنافه را بلنډبوونا ریژا بیکاری وژنده بوونا دیاردا توندوتیژیا خپزانی ل پارنځه ها دهوکی چه وچاوايه؟
۲. په یوه نډیه کا ټاماری دنافه را فشارین (ټابووری، دهروونی، جفاکی) یښ ژ نه گه ری بیکاری وبلنډبوونا ره فترین توندوتیژ دا هه یه؟
۳. رولین جفاکی یښ لسه ر بنه مای جور جفاکی (ب تایبته چافه روانیا جفاکی ژ زهلامی) فشاران لسه ر که سین بیکار زنده تر دکهن ووان به ره ف توندوتیژي پالده ن؟
۴. لاوازی ونه بونا تورین پشته فانیا حکومی و جفاکی په یوه نډیا نه رینی دنافه را بیکاری و توندوتیژي دا بهیتر دکته؟
۵. په یوه نډیه ک دنافه را رهوشا کارکرنا هه فزینان (بو نمونه، کارکرنا ژنی و بیکاریا زهلامی، وپیچه وانه) وجور وټاستی توندوتیژي دا هه یه؟

۲،۱: ټارمانجین فه کولینی

- فه کولین کار دکته بو گه هشتنا چه نډین ټارمانجین زانستی وکرداری یښ دیارکری. گرنگترین ټارمانج نه فنه:
۱. دیارکرنا سروشت، ټاراسته، و بهیژیا په یوه نډیا ټاماری دنافه را گورای بیکاری وگورای توندوتیژیا خپزانی دا ل پارنځه ها دهوکی.
 ۲. شروفه کرنا وان میکانیزم کوتیدا فشارین ژ نه گه ری بیکاری (ټابووری، دهروونی، و جفاکی) دهینه فه گوهاسن بو ره فترین توندوتیژ دناف خپزانی دا.
 ۳. هه لسه نگاندا رولی پیفه رین که لتووری وچاوه روانین گریدای ب جووری جفاکی فه (ب تایبته رولی زهلامی وهک نانپه یاداکر) د بهیترن وټالوزکرنا څی په یوه نډی دا.
 ۴. تیگه هشتن ژ دینامیکاتا کارکرنا هه فزینان و کارتیکنی وی لسه ر ټاست وجووری توندوتیژي، ب تایبته د وان حاله تان دا کوټیک ژ هه فزینان بیکاره وپی دی خودان کاره.

۳،۱: گرنگیا فه کولینی

گرنگیا څی فه کولینی د فان خالین ل خوارۍ دا کورت دبیت:

ژ لايې زانستې څه: ښه څه کولېنه دې بېته ټيک ژ وان ژېدهرېن کيڼم (دهگمهن) کو ب کوردی ل سهر پهيوهنديا دناڅېهرا (بېکاري وتوندوتېژي) ل دهوکی هاتيه نه نجامدان، ووی څا لاهيا زانستې پر دکته وه يا کو د څه کولېنېن بهرې دا هه بوو. ژ لايې جفاکي څه: هاريکاري لايه نېن پهيوهنديا (وهک ريکخراوېن پاراستنا مافېن ژنان وسه نته رېن راوېژکاري خيژاني) دکته داکو تېبگه هن کو کيشه يېن ټابووری نه ته نې نه بوونا پاره ی نه، به لکو کارتيکرنېن دهروونی وکه لتووری يېن کویر هه نه. ژ لايې سياسي وېلاندانې څه: نه نجاميږي څه کولېنې دشپې وهک به لگه بهېنه بکاريانان بو داړېزه رېن برياری د حکومه تي دا، داکو پهره ی ب پروژيېن دامه زراندي وېمېه يا بېکاري بدهن وهک ريککه بو کيکمرنا توندوتېژيا خيژاني.

۱،۴: گريمانېن څه کولېنې

لديف چوارچوفه يې بيردوړی وڅه کولېنېن بهرې، وېو بهر سفدانا پرسياران، څه کولېن لسهر بنه مايې گريمانه يېن ل خوارې هاتيه ټافکرن:

۱. گريمانا سهره کي، پهيوهنديه کا ټهرېني وټاماری يا بهيژ دناڅېهرا بلنډبوونا ريژا بېکاريې وېلنډبوونا ټاسي توندوتېژيا خيژاني دا ل پارېژگه ها دهوکی هه يه.

۲. هه رچه نده ماوې بېکاريې لسهر ټاسي تاکه که سي درېژتر دبېت، نه گه را روودانا توندوتېژيا خيژاني، ب تايېهت يا دهروونی، زيده تر دبېت.

۳. بېکاري زه لامي، ژهر روې وي يې که لتووری، کارتيکرنه کا بهيژتر لسهر سهر هلدا توندوتېژي هه يه به راورد ب بېکاري ژني.

۴. ل وان خيژانان کو هه ردووه څه فزېن کار دکهن، ټاسي توندوتېژي کيتمره ژ وان خيژانېن کو ټيک يان هه ردووه څه فزېن بېکارن.

۵. لاوازي توري پاراستنا جفاکي پهيوهنديا دناڅېهرا فشاريېن بېکاريې وټه گه رېن توندوتېژي دا بهيژتر دکته.

۱،۵: سنوورېن څه کولېنې

۱. سنوورې بابه تي: څه کولېن ب شيويه کي چر لسهر پهيوهنديا دناڅېهرا دوو گوراوېن سهره کي (بېکاري وتوندوتېژيا خيژاني) راوه ستيايه.

۲. سنوورې جوگرافي: کاري مهيداني يې څه کولېنې ل سهنه ترې باژيري دهوکی هاتيه نه نجامدان.

۳. سنوورې مروفي: نمونا څه کولېنې ژ تاکيږن د ته مه ني کارکړني دا (۱۸ سال هه تا ۵۶ سال) ژ هه ردووه ره گه زان پيکده يتي.

۴. سنوورې ده ي: پرؤسه يا کوکمرنا پېژانينان ونفيسيږي د ماوې سالا خواندي يا نه کادي مي (۲۰۲۵-۲۰۲۴) دا هاتيه نه نجامدان.

۲: چارچوفي تيووری يې پهيوهنديا دناڅېهرا بېکاريې وتوندوتېژيا خيژاني دا.

۱،۲: تيگه هې بېکاريې

بېکاري ديارده يه کا ټابووری وجفاکيه، وکارتیکرنې دکته سهر تاکي وکومه لگه هې، هه ربويه پيناسه وجورين وي دې هينه دارنيشتن دفي خالي دا.

۱،۱،۲: پيناسا بېکاريې

پيناسا بېکاريې بخو جهې گه ننگه شي وديتنېن جودانه، به لي هه ر پيناسه يه ک هه مي لايه نيږن دياردي بخوفه ناگريت:

ل ټاسي نيښدهوله تي پيناسه يا هه ره بهر به لاف وفهرمي يا ريکخراوا کار يا نيښدهوله تي (ILO) يه، که سي بېکار ده ته نياسين وه کو که سي بېکار، وټاماده يه بوکارکړني، وب چالاک ل کاري دگه ريت، اي کار ب ده ست نا که فتي. ښه پيناسه سي مه رجان بوکه سي بېکار دانيت، (۱) ټه وکه سي يې کاره: بوماوه يه کي ديارکري ټه وي چ کار نه بېت، (۲) يې ټاماده يه بوو کاري: دشپت کاري بکه ت، (۳) ب چالاکي ل کاري دگه ريت: ماوه يه کي ديارکري ل کاري دگه ريت وچه زا کارکړني هه يه (ILO, 2023, p. 47).

ل دويف ديتنا ټابوريناسي کلاسيک، (نارسهر سيسي پيگو)، بېکاري وهک زيده هيا پيشکيشکړني ل سهر داخوازا هيژا کاري ده يته نياسين، وېاوه رپيا وي ټه و بوو کو هه تا هه څه ننگيا بازاری دروست بېت، پيشقيي کړي داکه فتي (Sweezy, 1934, p. 807). دبه رامبه ر دا ټابورناسي کينزي وهکي (سولوي) دشروفه کرنا خودا ره خي ل ټه في چهندي دگري وټامايې ب چه سپاندا کړي دکته، کو ناهي ليت کړي ب ساناهي داکه فتي وټه څه ديبته نه گه رې بهر ده واميوونا بېکاريې (Solow, 1995, p. 266-267).

به رامبه ر فان ديتنېن ټابووری يېن کلاسيک، زانايې ټابورناس وجفاکناسي ټه مريکي (جون کومونز)، ره هه نده کي نوو دئييته دناڅ شروفه کرنا بېکاريېدا، ب تيگه هشتنا وي، ټه و تيوريېن ټابووری يېن سهر دم ل دور بېکاريې دکته چوار گروپېن سهره کي، ل دويف وان چاره سهر يېن ټه و پيشنيار دکهن: کيکمرنا کړي، کيکمرنا قازانچي، بانکداريا نازاد، وپيکخستنا بانکي (Commons, 1923, p. 638). لي ديتنا (کومونزي) يا سهره کي ژ فان چارچوفه يان دهرکه فتيه، ټه و بېکاريې نه وهک کيشه يه کا بازاری يا ساده، به لکو وهک نيشانه کا بهر فره تر يا نه کارامه يي ونه ريکخستنا جفاکي دبېنيت، ب في چهندي، ټه و ټاراسته يا شروفه کړني ژ کيشه يېن ټابووری يېن ساده څه دگو هيزيت بو پرسا ريکخستنا داموده زگه ه وپهيوهنديېن جفاکي ب گشتي (Commons, 1923, p. 646-647).

پيچه وانه ي يا چوي، بېکاري ل دويف هزا (ماکس وي بهري) ژ کيشه يه کا ټابووری گه له ک مه زتره، چونکي کارتيکرنه کا ټيکسر ل بارودوخي چيني ي تاکه که سي دکته، چونکي چين بتي ب بهر ژه ونه ديېن ټابووری ده يته ديارکرن، له وما (بارودوخي چيني، ل دويماهي بارودوخي بازاری يه) (Weber, 1978, p. 928). به لي دهه مان دم دا به سکرنا وي ل پيگه هې، کو نه لسهر بنه مايېن ټابووری، به لکو لسهر بنه مايې روومه تا جفاکي، وپاراستنا شيوازه کي ژياني يې تايېهت هاتيه ټافکرن، هه رچه نده وټيهر ب ټاشکراي ديار دکته کو (نه مه رجه روومه تا

پيگهه ب بارودوخ چينيفه گريډاي بيت)؛ و(كهسښن خودان مال ومولك وكهسښن ب مال ومولك لسهر ب ههمان كوما پيگهه ب (Weber, 1978, p. 932). لدويف ديتنا ويهري راسته بيكاري ب شيويهه كې نيكسهر كارتيتكرنې ل پيگهه ناكته، بهلې بهردهوام بوونا وي هيدى هيدى نهوى كهسى ژ پيگهه وي ب رهسهن دووير دكهت، ژ بهر نه گهرين نابوورى، چونكي شتوازي ژيانا تاكه كهسى دهپته گوهورين ژ نه گهرې بيكاري.

سهرهراي لايهني نابوورى، بيكاري د جهوههري خو دا قهيرانه كا دهرروني وجفاكي يه. ل گوري شروفه كرنا (Fromm, 1973, p. 235)، مروف بيتي ب وي چهندي ههيه كو ههست ب (كارا بوون وهه بووني) بكهت؛ دهې تاك كاري خو ژ دهست ددهت، تووشى ههسته كا كوير يا بيتي بديت. ل فيري توندوتيري وهك په رجه كرده كې بهرگري سهرهه لددهت، چونكي دهې تاك نه شيت ب ريكا كاري وبهره مهپتني كاريگهري ل سهر جفاكي دروست بكهت ورولي خو وهك (نانپه اكهه) بگريپت، په نايي بو توندوتيري د بهت دكو ب شيويهه كې نه ساخلم دهسته لات وهه بوونا خو بسه لمينيت.

۲، ۱، ۲: جورين بيكاري

نابوورناسا بيكاري ل سهر چهندين جوران دابه شكرينه هندك ژ وان جوران وهكي ل خواري ديار:

۱ بيكاري پيگهاته يي: كو رهگ وریشالين وي دناف پيگهاتي نابوورى وجفاكي دانه، دهې گوهرانكارپين ريشه ي د نابووريا وهلاتيدا رووددهن پهيدا دبیت، كو دبیته نه گهرې ليكنه گونجاندا شيانين كريكار وكرين نووي (عيسى، عادل، نصر الدين، 2018، ص. 147) نهف ديارده ب شيويهه كې بهرچاف ل ههرنما كوردستاني ژي دهپته ديتن، كو تيدا گريډانهك دكهفپته دنافهرا سيسته ي په روردي وبازاري كاري وسيسته ي خواندنې، كو هيشتا ناراسته ي دابينكرنا فه رمانبه رانه بو كهرتي گشتي، دهرچوويان ناماده دكهت، وبازاري كاري تايهت، ي بيتي ب شيانين پيشه يي، نه شيت وان بكاريينيت. نهف چهنده نه بتي دپته كه، بهلكو راستيه كه كو نامارين فهري پشته فانيي لي دكهن، بو نمونه، ريژا بيكاري دناف گه نجان دا (۱۵-۲۴ سالي)، ب تايهت ل دهف خودانين باوه رنماهيي قوناغي نافنجي وناماده يي، گه هشتيه ناستين گه لهك بلند ومه ترسيدار (دهسته ي ناماري ههرنمي كوردستان، ۲۰۲۲، ل. ۵۲). زيده باري بلندي ريژا بيكاري، ديارده كا دي يا مه ترسيدار كو ههمان كيشه نيشا ددهت، ليكنه گونجانا شيانانه، كوتيدا نيزيكي پينجه كا (۲۰%) گهنجين خودان كار، د كاران دانه كو ژ ناستي خواندنا وان نرمترن (دهسته ي ناماري ههرنمي كوردستان، ۲۰۲۲، ل. ۷۴-۷۵). نهف ههردوو ناماره ب شيويهه كې زانستي وينه يي وي كيشه ي پيگهاته يي يا مهزن دكيشن، كو تيدا سيسته ي په روردي كه سانه كا بهرهم دئينيت كو بازار نه شيت وان ب شيويهه كې دروست بكاريينيت.

۲ بيكاري چه رخي: نهف جورې بيكاري پهيدا دبیت دهې نابووري وهلاقي دقوناغي قهيران وباشفه چوني دهر بازدين، دنه نجامدا دبیته نه گهرې بيكاري، گه لهك كريكارا ژبه ر دهر بخستنا وان ژلاي كومپانيان فه، ژبه ر نه چاريا وان بوو كيمكرنا خه رجپن خو، ژ نه نجامي نه مانا داخواري ل سهر كهلا وخزمه تگوزاريا (عيسى، عادل، نصر الدين، 2018، ص. 147). نهف ديارده ب شيويهه كې بهرچاف ل ههرنما كوردستاني پشتي قهيرانا نابووري يا سالا ۲۰۱۴ دهر كهفت. بهلگه يي في جورې بيكاري د نامارين فهري يي ههرنما كوردستاني دا ژي دهپته ديتن، داتايين هاتينه كومكرن د ماوي سالي ۲۰۱۲ بو ۲۰۲۱ دا، ناراسته يي كې گشتي يي بلنديوونا ريژا بيكاري نيشا ددهن (دهسته ي ناماري ههرنمي كوردستان، ۲۰۲۲، ل. ۱۵).

۳ بيكاري وهري: نهف جورې بيكاري، ههر وهكو ژ نافي وي دياره، ب گوهورينا وهريزي سالي وكهش وهه واي فه گريډايه وب تايهت كارتيتكرنې ل وان كه رتان دكهت يي پشته ستنې ل سهر سروشتي دكهن (البوريفكاني، رشيد، والأرطوشي، 2010، ص. 165). ههرچه نده نامارين فهري ريژهيه كا تايهت بو في جوري ل ههرنمي ديار ناكهن، لي داتايين ل دور دابه شبوونا هيزا كاري هه بوونا وي پشتراست دكهن. راپورتا سالا ۲۰۲۱ ديار دكهت كو پشه كا گرنگ ژ هيزا كاري ل ههرنمي د دوو كه رتين هه ستيار ب گوهورينين وهريزي فه كار دكهن: ب ريژا (۷،۹%) د كه رتي چاندني (كشتوكال) دا وب ريژا (۷%) د كه رتي نافتكرني (بيناسازي) دا (دهسته ي ناماري ههرنمي كوردستان، ۲۰۲۲، ل. ۱۴۵). ژبه ر سروشتي فان ههردوو كه رتان، نهف ناماره نامازيه كا بهيزه كو بيكاري وهريزي دناف فان كريكاران دا دياردهيه كا بهرچاف وبهرده واهه.

۴ بيكاري پيشه سازي وته كنولوجي: تيگهه جهگرتنا مروي ب ناميران دنافا كه رتي پيشه سازيدا تيگهه كې كلاسيكه، كو نيكه م جار ژلاي نابوورناس (دهيفد ريكاردو) فه هاتيه شروفه كرن وهك بيكاري پيشه سازي (Forstater, 2021, p. 2). لي د سهرده ي نوكه دا، نهف ديارده گه شه كره وبويه تيگهه كې بهر فرهتر ومه ترسيدارتر كو ب بيكاري ته كنولوزي دهپته نياسين. نهف جوره نه بتي بكاريينانا ناميرين ساده، بهلكو پيشكه فتين بلز يي وهك رپوت وزيره كيا دهستكر (AI) ژي بخوفه دگريت، كو دشين جهي هيزا كاري يا مروي بگرن وئاراسته يي كاري ب ته مامي بگوهورن، مه ترسيا سهره كي، ههر وهكو (هانس نايهسر) د شروفه كرنا خو دا ل سهر بيكاري ته كنولوزي يا بهردهوام ديار دكهت، نه بتي جهگرتن ب خويه، بهلكو نهو له زاتيه يا كو پيشكه فتن يي روو ددهت، كو ناهيليت نابور بشيت ب شيويهه كې بسانه يي كاري نووي بو وان كه سان دروست بكهت يي كاري خو ژده ستداي (Forstater, 2021, p. 14). ب في شيويهه، بيكاري ته كنولوزي دشيت وهك دريژه بيدان وگه شه كرنا سهردهميانه يا بيكاري پيشه سازي بهپته ديتن، كوتيدا كارتيتكرن يا بهر فرهتر وبه لزتره.

۵ بيكاري دريژخايه: ل دويف نووترين ستانداردين ريكخراوا كار يا نيغه وهله تي (ILO)، بيكاري دريژخايه نهو حاله ته يه كو تيدا كه سهك ب شيويهه كې بهردهوام بو ماوي ۱۲ مه هان يان پتر يي كار مايه ول كاري دگه ريت (ILO, 2023, p. 50). ههر وهكو داتايين فهري ديار دكهن،

ټهف جوړی بیکاری ل هره ټما کوردستانی د یارده په کار به رچاځه، ل دویف ټمارین سالا ۲۰۲۱، نژیکی سییه کاران کو دبیته (۳۲%) دکه ټنه دناف ټی پوړی دا، واته پتر ژ سالا که ل کاری دگه رن(دهسته ی ټاماری هره ټمی کوردستان، ۲۰۲۲، ل. ۵۵).

۲،۲: تیگه هی توندوتیژیا خیزانی

۱،۲،۲: پیناسه کرنا توندوتیژیا خیزانی

دیاردا توندوتیژیا خیزانی ب تیگه هی خوږی به رفره جهی بایه خدانه کا مه زنه ل سهر ټاسی نیفدهوله تی وناخوږی ب بورینا وهخته کی دریز، وب گه له ک شیزان هاتیه پیناسه کرن وه کی ل خواری دیار:

ب دیتنا فیمیزمی یا رادیکالی توندوتیژیا خیزانی نه بتی کردارین تاکه که سی نه، به لکو ټهو میکانزمه کا سیسته می یا کونترول جفاکی یه، بوو پاراستنا بهر ژوه ندین دهسته لاتا پایو سالاری دهیته بکارتینان (Brownmiller, 1975, p. 15).

هرچه نده کومیه یا چافدیری یا ریککه فتنما بنبرکنا هه موو جوړین ره گه ز پرستی دژی ژنان (CEDAW) یا سالا ۱۹۷۹، ب شیوهیه کی راسته خو توندوتیژیا خیزانی پیناسه نه کریه، به لی دراگه هاندنا گشتی یا ژماره ۱۹ یا سالا ۱۹۹۲، کو شروقه کرنه که بو به ندی (۱) ی ټی ټی ریکه فتنما، هاتیه دیارکرن، کو توندوتیژیا ل سهر بنه مای جوړی جفاکی جوړه که ژ ره گه ز پرستی کو دکه فیه دچارچو ټی ریکه فتنما دا، له ورا دهوله ټین ټندام بهر پرسیارن ژنبرکنا وی (CEDAW, 1992, p. 1).

ژلایه کی دیفه، وب شیوه کی گشتی، ریکخراو نیفدهوله تی وه ک ریکخراو ساخله می یا جیهانی (WHO) پیناسه یه کا ټیکگرتی بکار دین. ل دیف راگه هاندنا نه هیلانا توندوتیژ دژی ژنان یا نه ته وین ټیکگرتی (۱۹۹۳) هاتیه، کو توندوتیژ هه کریاره کا توندوتیژه یا ل سهر بنه مای جوړی جفاکی کو ببیته ټه گهر، یان ټه گهر وی هه بیت کو ببیته ټه گهر، زیانین جهسته ی، زیاه ندی (سیکسی)، یان دهر وونی یان ټیشاندنا ژنی، دگه ل هه ره شه کرن ب ټه نجامدانا کردارین هوسا، زورداری، یان ټی به شکر ب زوری ژ ټازادی، چ دژیا نا گشتی دابیت یان یا تایه ت (UN, 1993, p. 1). ټه ف پیناسه یه ب شیوهیه کی تایه تتر ل سهر توندوتیژیا خیزانی ژی جیه جی دبیت.

ټه ف کوما پیناسین بوری ب شیوهیه کی گشتی ل سهر ټاسی نیفدهوله تی هاتینه گوتن، دهرامبه ردا چهن دین پیناسه ل سهر ټاسی ناخوږی وهلاتان ژی هاتینه گوتن، به لی یا گرنگ یاسایا ناخوږی یا هره ټما کوردستانی ټامازه ټی کری، هه روه کو د یاسایا بهر هه نگر بونا توندوتیژیا خیزانی ژماره (۸) یا سالا ۲۰۱۱، پیناسه یه کا روون وبه رفره وگونجای دگه ل چارچو ټی ناخوږی دانایه، ل دیف (مادی ۳/۱) ژ یاسای، (توندوتیژیا خیزانی بریتیه ژ هه ر کاره کی، یان گوتنه کی یان هه ره شه یه کی کو لسهر بنه مای جوړی جفاکی بیت د ناف چوارچو ټی په یوه ندیا خیزانی دا کو لسهر بنه مای هه فزینی یان خزماتی هه تا په ی چواری هاتیه ټافکر وهره وها ټه وان که سین کو ب یاسای هاتینه د ناف خیزانی دا دبت کو ژ لای جهسته ی وسیکسی ودهر وونی ټه زیانی ببین وما ف وټازادین خو ه ژ ده ست بده ن) (یاسا بهر هه نگر بونا توندوتیژیا خیزانی، ۲۰۱۱، ل. ۱).

۲،۲،۲: جوړین توندوتیژیا خیزانی

توندوتیژیا خیزانی وه ک ټاریشه کا مه ترسیدار یا ساخله میا گشتی دهیته نیاسین، وژبه ر گرنگیا ټی چهن دی، ریکخراو ساخله میا جیهانی (WHO) ب شیوهیه کی زانستی وبه رفره لیکولین لسهر جوړین سهره کی یین توندوتیژیا خیزانی کریه، هه ر بویه ریکخراوی توندوتیژیا خیزانی دابه شکریه ل سهر سی کومه لان، وه کی ل خواری دیار:

یه که م: توندوتیژیا دژی زاروکان (Violence Against Children)

ټه فه بریتیه ژ هه ر کار یان فهراموشکرنه کی ژ لای دایک وبابان یان چافدیران ټه بهیته ټه نجامدان کو زیان ټی بگه هیته زاروکی، وه ک، زیانین جهسته ی، سیکسی، دهر وونی، وفراموشکرن (پشتگو هافین) (WHO, 2002, p. 59-60).

ټه کولینا (هیلیس وهه فالین وی) ټه (۲۰۱۶) هاتیه به لافکر، کو لسهر بنه مای ټیزانین ۹۶ وهلاتان هاتیه ټه نجامدان، وب کیمی ۵۰% یان زیده تر ژ زاروکن وهلاتین ټاسیا، ټه فریقیا، وټه مریکا باکور توشی توندوتیژ بویونه، کو نژیکی ۱ ملیار زاروک، ژی وان دنافه را ۲ بو ۱۷ سالی دا توشی توندوتیژیا له شی ودهر وونی وسیکسی پشتگو هافین بویونه (1). (Hillis, et al., 2016, p. 1). ریکخراو ساخله میا نیفدهوله تی (WHO) ل سالا ۲۰۲۲ پالپشتی ب دهر ټه نجامین ټه کولینا هیلیس وهه فالین وی کریه دراپورتا (Violence against children) (WHO, 2002, p. 88).

دووه م: توندوتیژیا دنافه را هه فزینان دا (Intimate Partner Violence)

هه ر ره فتره کا د په یوه ندیه کا نژیکی دا کو زیانین جهسته ی، دهر وونی یان سیکسی بگه هه نه که سین دوی په یوه ندی دا، وه ک: لیدان، ترساندن، په یوه ندیا سیکسی یا ب زووری، وره فترین کونترول کرن (WHO, 2002, p. 89).

ل دیف دوماهییک ټامارین ریکخراو ساخله میا جیهانی (WHO) ونه ته وین ټیکگرتی یین سالا ۲۰۱۸ هاتینه به لافکر، نژیکی (۲۷%) ژ ژنان ل سهر ټاسی جیهانی دژ ۱۵ سالی وسه ردا ب کیمی جاره کی توشی توندوتیژیا جهسته ی یان سیکسی بویونه دژیا نا خودا ژلای هه فزین یان هه فالین نوکه یان ټی به ری، کو ریژا وان دگه هیته (نژیکی ۱۶ میلیون تا ۷۵۳ میلیون ژنان) (WHO, 2021, p. 25).

سټيم: توندوتیښیا دژۍ کهسټن ب ته مهن (Violence against the Elderly) نه نجامدان یان نه نه نجامدانا کاره کې په ب شپوهیه کې تاکړه وی یان به رده وام دناف هر په یوه نډیه کې دا کو باوهری تیدا هه بیت، زیان بگه هیته کهسه کې ب ته مهن، وهک: زیان ټین جهسته ی، دهر وونی، ټابووری، سیکسی وپشتگو هافیتنی (WHO, 2002, p. 126-127).

ل دیف فله کولینا یونگی وهه فالین وی یا کول سالا ۲۰۱۷ ب پالپشتیا ریکخواوا ساخلمیا جیهانی (WHO) کو تیدا فله کولین ل سهرجه م (۲۸) وهلاتان هاتیه نه نجامدان، تیدا دیاربوو کو هر ټیک ژ شهش کهسان دسهر ته مهن (۶۰) سالییدا دوسه ردا توشی توندوتیښی بویه، کو دبنه (۱۴۱) ملیون کهس ب رټا ۱۵،۷٪، کو تیدا توندوتیښیا جهسته ی ب رټا (۲،۶)٪، ههروهسا توندوتیښیا دهر وونی ب رټا (۱۱،۶)٪، وتوندوتیښیا ټابووری ب رټا (۶،۸)٪، وتوندوتیښیا سیکسی ب رټا (۰،۹)٪، وتوندوتیښیا پشتگو هافیتن ب رټا (۴،۲)٪ دهرکهفتیه (Yon, et al., 2017, p. 147).

وهک کو ژ فان ټاماران دیار دبیت، رټا توندوتیښی ل هه مبر زاروکان (نیزیکي ۵۰٪) ژ یا ژنان کو ب رټا (۲۷٪) وکهسټن ب ته مهن ب رټا (۱۵،۷٪) بلندتره، کو نهغه مه ترسیا دیاردا توندوتیښیا خیزانی لسهر نقشۍ نوی پتر دیار دکته.

سهره رای دیارکنا جورین توندوتیښیا خیزانی ژ لای ریکخواوا ساخلمیا جیهانی (WHO) فله، ههروهسا لسهر ټاسټی هه رټما کوردستانی، یاسایا به رهنګاریونا توندوتیښیا خیزانی ژماره (۸) یا سالا ۲۰۱۱، ب مه رما چاره سهرکنا فی ټاریشی وپاراستنا نه ندامین خیزانی، دابه شکرکه کا تایهت ب جورین توندوتیښیا خیزانی کره. نهغه دابه شکرکه، کو ل گوره ی پیتفی وتایه تمه نډین کومه لگه ها کوردی هاتیه داریژتن، چوار جورین سهره کی یین توندوتیښی ب شپوهیه کې یاسای و دیار ده ستیشان دکته، کو پتریا جاران دناف جفاکی کوردیدا به ربه لافن وپیدفی ب چاره سهرای یاسای هه یه، وهکی ل خورای دیار:

دمادی (۱/۲) ژ یاسا توندوتیښیا خیزانی، هاتیه دیارکرن، قه دهغه یه ل سهر هر کهسه کې کو ب په یوه نډیه کا خیزانی گریډای بیت، توندوتیښیا خیزانی نه نجام بدهت، نهغه توندوتیښیا جهسته ی، دهر وونی، وسیکسی د چوارچو فی خیزانی دا ب خوفه دگریت، ههروهسا، نهغه کارین ل خورای وهک شپوازین توندوتیښیا خیزانی دهینه هژمارتن (یاسا به رهه نګاریونا توندوتیښیا خیزانی، ۲۰۱۱):

هه فزینیا ب زووری، هه فزینیا ژن ب ژن (شغار) وهه فزینیا زاروکان، هه فزینیا پیش خوینی فله، به ردا نا ب زووری، برینا په یوه نډین جفاکی، زهلام ب زووری کارین بیره وشیت ب هه فزینیا خوبده ته کرن، وداخازا دهه من پیسی بکه، خه ته نکرن کچ وژنان، نه چارکنا نه ندامین خیزانی بو هیلانا کاره وپیشه یی خو ب زوری، نه چارکنا زاروکان بوکارکرن وخازخازوکی و هیلانا خواندنی، خوکوشتن ژ نه نجامی توندوتیښیا خیزانی، ژبه رچون ژ نه نجامی توندوتیښیا خیزانی، لیدانا نه ندامین خیزان وتایه یه زاروکان ب هه بهانه یه کا هه بیت، سفکاتی پ کرن وجنیودان ب کهس وکارا وکیم به ریخودان وټیشاندن وپیدا کرنا فشارین دهر وونی، وپیشیل کرنا مافین وی وبزوری سهرجه کرن (یاسا به رهه نګاریونا توندوتیښیا خیزانی، ۲۰۱۱).

راسته د چارچو فی دارشتنا مادی (۲) ژ یاسا توندوتیښیا خیزانی یا ژماره ۸ سالا ۲۰۱۱، توندوتیښیا ټابووری ب شپوهیه کی ټیکسهر نه هاتیه گوتن، به لی د دیارکنا شپوازین توندوتیښی دا ټاماره پ هاتیه دان، د مادی (۱/۲) خالا (۸ و ۹) هاتیه، تیدا هاتینه (نه چارکنا نه ندامین خیزانی بو هیلانا کاره وپیشه یی خو بی رازیوونا وان، نه چارکنا زاروکان بوو کارکرن وخازخازوکی و هیلانا خواندنی)، نهغه هه ر دوو شپوازه ژ شپوازین توندوتیښیا ټابوورینه، ههروهسا، یاسا توندوتیښیا خیزانی ژماره ۸ سالا ۲۰۱۱ چه نډین شپوازین توندوتیښی تایه تن ب جفاکی کوردی فله داینه دیارکرن، وهک ل خالین (۲، ۳، ۷) هاتینه دیارکرن کو تیدا هاتینه (هه فزینیا ژن ب ژن (شغار) وهه فزینیا زاروکان، هه فزینیا پیش خوینی فله، خه ته نکرن میان)

۳،۲: په یوه نډی دنافه را بیکاری وتوندوتیښیا خیزانی ل گوره ی تیوورین جیهانی

تیگه هشتنا زانستی وقول یا په یوه نډیا دنافه را بیکاری وتوندوتیښیا خیزانی دا، پیتفی ب پشت به ستی ب چارچو فیه کی تیوری ییب هیوز هه یه، چونکی تیور بناغه کی لوژیکي ییب هیز بوو په یوه نډیا فان تیگه ها ددانیت.

په کهم: تیوریا فشارا ټابووری

تیوریا فشارا ټابووری، کو ټیک ژ تیورین هه ر گرنکه بو تیگه هشتنا کارتیکرنا بیکاری ل سهر توندوتیښیا خیزانی، بنه رته وی ژ لای جفاکنا س (روبن هیل) فله، د فله کولینا وی یا ل سهر (خیزان د دهی شهر ی دا)، هاتیه دانان. هیل د وی باوهری دابوو کو هه ر روودانه کا دژوار، وهکی شهر یان بیکاری، ب ته فی نابیه ته گهری قهیرانی. به لکو، قهیران دهرته نجامی کارلیکا سی فاکته رین پیکفه گریډایه کو ب مودیلا (ABC-X) دهیته نیاسین: فاکته ری ټیک (A) بریتیه ژ روودانا دژوار ب خو یان سهختین رهوشی؛ فاکته ری دووی (B) بریتیه ژ شیان وژیده رین خیزانی بو به رهه نګاریونی؛ فاکته ری سټیم (C) بریتیه ژ پیناسه کرن یان تیگه هشتنا خیزانی بو وی روودانی. دهرته نجامی کارلیکا فان هه رسی فاکته ران دکه هیته (X) کو بریتیه ژ قهیرانی. ب فی رهنګی، هه مان کیشه یا ټابووری (A) دشیت خیزانه کی تووشی قهیرانی وتوندوتیښی (X) بکهت نه گهر ژیده ر (B) و تیگه هشتن (C) لاواز بن، لی خیزانه کا دی بپاریزیت نه گهر نهغه فاکته ره ل دهف وان د بهیز بن (Hill, 1949: 9).

دووم: تیوریا نه سه قامگیریا جفاکی

تیوریا نه سه قامگیریا جفاکی، کو ژ لای (کلیفورډ شاو وهیتری مه کهه ی) فله هاتیه دامه زانندن، نهو شرو فله دکهن کا چهوا تایه تمه نډین گهره کان، نه یین تاکه کهسان، دشین ببنه نه گهری تاوانان، ل دیف شرو فله کرنا وان، سی فاکته رین سهره کی یین پیکفه گریډای

هه نه كو پښكها تا جفاكي ټيكددهن: ټيكنچوونا فيزيكي يا گهړه كي (وهك لاواكرنا پيشه سازي)، نه سه قامگير يا تابووري وهك (هه ژاري وبيكارۍ)، ونه سه قامگير يا دانيش توانان وهك (هاتن وچونا بهرده وام وفره نه ته وه بيبوون). نه فاكته ره پښكه دېنه نه گهړي لاوازيوونا په يوه ندي وياوهرې دنافه را جيراناندا، ود نه نجامدا، كو نترول جفاكي يا نه فهرمي ټيكدچيت (Shaw, McKay, 1931, p. 141,145).

ل دويښ ټيويوري ناريشه نه كه سڼ خرابن، بهلكو جهڼ خرابن، واته تاوان وزورداري دهر نه نجامي ژينگه ها خراب يا جفاكه كي ټيكنچويه، نه كو كيماسيا مروفيه، نه ف ديتنه لسره بنه ماي نه كولينن بهر فره ل باژيري شيكاگوي هاته پشتر استكرن، كوتيدا (شاو ومه ككه) ب ريكا داتايڼ ناماري ديار كر كوهنده ك گهړه كان ب شيويه كي بهرده وام وبو ماوي چهندين دهان سالان ريژه يڼ بلند يڼ تاوانان تومار دكرن، هه رچنده پښكها ټي وانه گهړه كان ب ته ماي هاتبوو گوهورين وه كي پښكها نه ته وه وئاكنجيڼ گهړه كان، به لي گوهورين دره فترين خه لكې دا چينه بوو، نه ف چهندي بوو زانايان سه لماند كوكتشا سهره كي نه دخه لكيدايه، بهلكو دتايه تمه نديڼ جفاكي يڼ گهړه كي بخودايه (Shaw, McKay, 1931, p. 156).

پشتي كاري (شاو ومه ككه)، زانايڼ وهك (رېويتر سامپسون وهه فالين وي) شروفه كرنه كا زيده تر بو تيوري كر، كو ل سهر كارامه يا ب كوم هاتبوو ټاكرن. نه ف رامانا چه مكه كي ټيكل ددهت، كو پيكد هيت ژ باوهر يا ب ټيكدوو (باوهرې دنافه را جيرانان دا)، زيده باري هز وئاماده يا وان بو ده ستيوهر داني ب نارمانجا مفاي گشتي. خالا هه ره گرنگ كو زانايان ټامازه پي كړي نه وه كو هه ژاري وبيكارۍ (نه وين دېنه نه گهړي كه فتناسه ريكي يا ټاسه نگان) ب شيويه كي راسته وخو نابنه نه گهړي تاوانان؛ بهلكو، نه ف ټاسه نكه دېنه نه گهړي ژنافچوونا كارامه يا ب كوم. د نه نجامدا، ده مي نه ف هيزا جفاكي ناميني، كو نترول جفاكي يا نه فهرمي ژي لاواز دبيت؛ ب في شيويه، پشته فاني وفشارا دهره كي بو ريگريكرن ل توندوتيزي (دناف دا توندوتيزيا خيزاني) گه لكه كيم دبيت (Sampson et al., 1997, p. 919).

سيه م: تيوريا بيهيفييون ودوزمنكاري

تيوريا بيهيفييون-دوزمنكاري، كويو جارا ټيكي ژ لايي جون دولارد وهه فكارين وي فله ل سالا 1939 هاته دانان، هه روه كو هه ردوو زانايان (يوهانس برويه رومالتي ټيلسن) دغه كولينا خودا ټامازه پي كړي، نه ف تيوريه لسره وي گريمانا ديژيت (هه ره ففتره كا دوزمنكاري، د بنه رت دا، پيدفي ب هه بوونا بيهيفييونه كي هه يه) (Breuer, Elson, 2017, p. 1-2). د ديتنا وان دا، بيهيفييون هه سته ك نينه، بهلكو روويدهانه كه كو ب في شيويه هاتيه پيناسه كرن: (ريگريه ل هه مبره گه شتتا نارمانجه كي) (Breuer, Elson, 2017, p. 1-2). نه ف تيوريه ب چه مكې فه گوهاستن په يوه ندي دنافه را فشارين تابووري وتوندوتيزيا خيزاني دا شروفه دكهت، ده مي كه سهك بيهيفييت ونه شيت دوزمنكاري خو ټاراسته ي ژيده ري سهره كي كوئوه وژي سيسته مي تابووري يان نه وه كه سي بهرپرس ژ بيكاري وي بكهت، بيهيفييونه ك دروستدبيت، نه ووزا دوزمنكاري بهر ف نارمانجه كا لاوازر وبهرده ستر فه دگوهيزيت كوئوه وژي خيزانه (Breuer, Elson, 2017, p. 3). ب في شيويه، خيزان گه لكه جارن دبته گوه پانا فلاكرنا فان فشارين دهره كي.

جوارهم: په يوه ندي دنافه را بيكاري وتوندوتيزيا خيزاني دا دچارچوي ههرمي پيتفياندا (ماسلو)

تيوريا هه رما پيتفيان كورلاي زانايي دهر ووناسي ي نافتار (ئابراهام ماسلو) فه هاتيه دانان، ريروا گه شه كرن وپالنه ري مروفي شروفه دكهتن، ل ديف ماسلوي، مروف ژ لايي كومه كا پيتفيين زكماكيه دهيت هاندن، كو نه ف پيتفيه ل سهر بنه ماي گرنگي وان، د پينج ټاستاندا دهيت ريخستن، گريمانا بنه رتي يا ماسلو نه وه كومرو ف نه شيت بگه هه يته ټاسه كي بلندتر پي گه شه كرن ودهيتاني وهزي تيدا بكهت، هه تا كو پيدفيين وي يڼ بنه رتير وبهيتري يڼ ل ټاستين نرمتر ب ريژه يه كا ريك وپنك نه هيتنه تيركرن (Maslow, 1943, 394). ديارده يا بيكاري، ب تايهت يا دريخايه، وهك گه فه كييه هيرشي بناغي ف ههرمي دكهت وهه مي ټاستان ديخيته دمه ترسي دا.

ټاسي ټيكي: پيتفيين فيسيولوزي

ل ديف تيوريا ماسلوي، ټاسي فيسيولوزي بناغي ههرما پيتفيان پيكدنيت، كور پيتفيين سهره كي يڼ مانا فيزيكي پيكد هيت، وهك خرن، ټاف، وجهي ماي، ده مي نه ف پيتفيه نه هيتنه تيركرن، دېنه پالنه ري هه ره بهيتر ومه ترسيدار لسره هه مي ره فترين مروفي (Maslow, 1943, p. 373-374). ديارده يا بيكاري، ب ريكا ژ ده ستندا داهاتي، راسته وخو هيرشي دكهته سهر في ټاسي وخيزاني تووشي نه ټاراميا خارني وفشارا ټاكنجيويوني دكهت (Nepal, et al., 2010, p. 213). ژ لايه كي ديفه، توندوتيزيا خيزاني دشيت في ټاسي ب شيويه كي بهر فهره تر ټيكد بدهت، ب تايهت ده مي توندوتيزيا تابووري دهيتنه بكار ټينان وتيدا كه سي توندوتيزي كونترول دارايي وهك چه كهك بو پي بهركنا قورباني ژ پيتفيين وي يڼ سهره كي بكار دئنييت (Adams, et al., 2008, p. 566,583). ب في رهنگي، ده مي بيكاري شيانين بدسته ټينانا پيتفيان ديخيته دمه ترسي دا، توندوتيزي دشيت ب شيويه كي راسته وخو ماف ودهر فته گه شتن ب وان پيتفيان ژي ژناب بهت.

ټاسي دووي: پيتفيين ټاسايشي

پشتي مروف ژ خه ما برسي وتيھنيويوني قورتال دبيت، ماسلوي ديژيت كو پالنه ركي ني يي بهيتر سهره لددهت نه وژي ليگه ريان ل جيهانه كا ټارام، سه قامگير، وپشبينيكري كوتيدا مروف هه ست ب پاراستي بكهت، نه ف ټاسايشه نه بتني پاراستنا له شيه، بهلكو ټاراميا دارايي، پشتر استيا ساخلمه مي، ودور بوون ژ روودانين نه چافه ريكری ژي بخوفه دگريت (Maslow, 1943, p. 376-377,379). ل فيري، بيكاري ب ريكا په يداكرنا پاشه روژه كا ناديار وتزي ژ نيگه راني، في ټاسي ټيكددهت، مروف هه ردهم د ترسا ژ ده ست دانا كونترول لسره زيانا خو دا دريت، كو نه ف چهنده كاريگه ريه كا نه ري لسره ساخلمه مي دهر ووني دكهت (Schmitz, 2011, p. 71). لي

کاره‌ساتا توندوتیژیا خیزانی ئەوه، ئەو جەڤ دڤیت ببیتە پەناگەها ئارام (مال)، دکه‌ته ترسترتین جە بۆ قوربانی، ب ڤ شێوهی قوربانی ژ ترسا توندوتیژی دا ده‌یلت، وه‌ه‌ستین ئارامی وسه‌قامگێری وئاسایشی ژناف دبه‌ت، کو ئەفه‌ ژێ بناغه‌ڤی هه‌می کیشین ده‌روونی یه (Herman, 1992). ب ر‌امانه‌کا دی، ئەگه‌ر بیکاری م‌روڤی تووشی ترسا ژ جیهانا ده‌رفه‌ بکه‌ت، توندوتیژی م‌روڤی تووشی ترسا ژ جیهانا نافخۆڤی (مال) دکه‌ت.

ئاستی سیی: پیتفیتن خوشتی وگریدانا جفاکی:

ده‌می م‌روڤ هه‌ست ب ئارامی کر، ل دیف م‌اسلوی، پیدفیه‌کا جفاکی سه‌ره‌ه‌لدده‌ت، ئەوژی، پیدفیا ب خوشتی وه‌ه‌ستا گریدانی (Maslow, 1943, p. 380-381). م‌روڤ ل په‌یداکرنا په‌یوه‌ندیین هه‌ستیا‌ری یین به‌یز دگه‌ریه‌ت، وه‌ک هه‌فال، خیزان، وکومه‌لگه‌ه، بیکاری دشت م‌روڤی ژ جفاکی دوور بختیت ژبه‌ر فشارین ئابووری وه‌ه‌ستا شه‌رمی کو دبیته ئەگه‌ری دوور که‌فتنا جفاکی (Poston, 2009, p. 350). زنده‌باری ڤ چهن‌دی، فشارین ئابووری دشین ببنه ئەگه‌ری زنده‌بوونا ناوکیان دناف خیزانی بخودا، ل توندوتیژیا خیزانی ب شێوه‌یه‌کی ریک وب مه‌رم ڤان گریدانان ژناف دبه‌ت، که‌سی توندوتیژ گه‌له‌ک جارن توندوتیژی به‌رامبه‌ر خیزان وه‌ه‌فالین خو ئەنجامده‌ت دا کو ب ته‌مامی کونترۆلی لسه‌ر بکه‌ت وبی شێوه‌ی پشتفانی بۆ نامینیت (Logan, Raphael, 2007, p. 885). ب ڤ ره‌نگی، ئەگه‌ر بیکاری م‌روڤی ڤ هه‌فال به‌یلت، توندوتیژی م‌روڤی ڤ که‌س وبی پشت وپه‌نا ده‌یلت.

ئاستی چاری: پیتفیتن ریزگرتن:

پشتی په‌یداکرنا گریدانین جفاکی، م‌روڤ هه‌ز دکه‌ت کو به‌ای وێ هه‌بیت، م‌اسلوی ڤ ئاستی دابه‌شی ریزگرتن ژ خه‌لکی (پینگه‌ وناڤ وده‌نگ) وخوریزی (باوه‌ری بخوبوون وکه‌رامه‌ت) دکه‌ت (Maslow, 1943, p.381). بیکاری ه‌یره‌شکا ئیکسه‌ره‌ لسه‌ر ڤ ئاستی، چونکی کار د جفاکی دا ژنده‌ری سه‌ره‌کی ڤ پینگه‌ وناسانمه‌ی یه، وژ ده‌ستدانا وی دبیته ئەگه‌ری هه‌ستی ب ڤ به‌ابوون وکیماسی (Goldsmith, 1996, p. 334). ل توندوتیژیا خیزانی ه‌یره‌شکا راسته‌وخۆیه‌ لسه‌ر که‌رامه‌ت وخوریزی قوربانی، ب ریکا ڤ ریزیکرن، کیمکرن، وتومه‌تبارکنا به‌رده‌وام، که‌سی توندوتیژ هه‌ولده‌ت باوه‌ری بخوبوونا قوربانی ب ته‌مامی ژناف به‌ت (Walker, 2017, p. 51). یا سه‌یر ل ڤیری ئەوه‌ کو که‌سی توندوتیژ بخو ژێ هه‌ست ب کیماسی دکه‌ت، ژبه‌رکو ریز ل وی ناهیته‌ گرتن، ئەوه‌ هه‌ولده‌ت ب ریکا ترساندنا خه‌لکی وی ریزی بده‌ستقه‌بینیت، کوئه‌فه‌ ژ تشته‌کی مه‌حاله‌ بده‌ستقه‌ به‌یت (Goldsmith, 1996, p. 336).

ئاستی پینجی: پیتفی ب خودیارکرن:

ئەفه‌ بلندترین ئاستی هه‌ره‌می یه، کوحه‌زا م‌روڤیه‌ بۆ گه‌شه‌کرنی وگه‌ه‌شتن ب ته‌مامیا شیانین خو یین فه‌شارتی دا کو ببیته ئەوتشتی کودشتی ببیت (Maslow, 1943, p. 382-383). هه‌ردوو دیاردیه‌ین بیکاری وتوندوتیژیا خیزانی ب شێوه‌یه‌کی کاریکه‌ری ڤ ئاستی پیکه‌فتی دئین، که‌سی بیکاریان قوربانێ توندوتیژی، هه‌موو وزا وی یا ده‌روونی وفیزیکی لسه‌ر شه‌ری مانی ڤ رۆژانه‌ دجیت وچ خه‌ما پارچی نانی بیت، چ پاراستنا گیان وکه‌رامه‌تا خو بیت، ده‌می م‌روڤ هه‌می رۆژی هه‌زی د تیرکنا پیتفیتن بنه‌ره‌تی دا بکه‌ت، چ ده‌رفه‌ت وه‌یزا ده‌روونی بۆ نامینیت کوه‌زی دگه‌شه‌پیدانا شیانین خو یین بلندتر دا بکه‌ت، ئەف هه‌ردوو دیارده‌ م‌روڤی د قه‌فه‌سا پیتفیتن بنه‌ره‌تی دا هه‌پس دکه‌ن، هیفی وئارمانجین پاشه‌روژی دکوژن، وریکری ل م‌روڤی دکه‌ن کو بگه‌هیته‌ بلندترین ئارمانجا هه‌بوونا خو (Hobfoll, 1989, p. 516).

٤,٢: پیداجونا فه‌کولینین به‌ری نه‌و

ل‌دیف فالاهیا زانستی، ئەف پیداجوونه‌ شروقه‌ وگه‌نگه‌شه‌یا دوو کومین سه‌ره‌کی یین ئەده‌بیاتی دکه‌ت: کومه‌لا ئیک، ئەو فه‌کولینین نافخۆڤی نه‌ یین ب شێوه‌یه‌کی ناراسته‌وخو ئامازه‌ ب په‌یوه‌ندیا دناقه‌را زه‌حمه‌تیین ئابووری وتوندوتیژیا دناف خیزانی دا دده‌ن. کومه‌لا دووی ژێ، ئەو فه‌کولینین نغده‌وله‌تی نه‌ یین کو ب شێوه‌یه‌کی راسته‌وخو وچر ل سه‌ر په‌یوه‌ندیا دناقه‌را بیکاری وتوندوتیژیا خیزانی دا دراوه‌ستن، تیکه‌لکرن وگریدانا ڤان هه‌ردوو جورین ئەده‌بیاتی دوو ئارمانجین سه‌ره‌کی بجه‌ دئینیت، ژ لایه‌کی، ر‌یخۆشکه‌ره‌ بۆ جه‌گیرکنا که‌یسا کوردستانی دناف گه‌نگه‌شه‌یین زانستی یین جیهانی دا، ژ لایه‌کی دی، گرنگی وپیدفیا هه‌ستیا یا ئەنجامدانا فه‌کولینه‌کا مه‌یدانی یا تایبه‌تمه‌ند ل سه‌ر ڤ خالا هه‌فیشک ل ده‌وکی، ر‌وونتر لیدکه‌ت.

یه‌که‌م: فه‌کولینین کوردی

فه‌کولینا (خضر، ٢٠٠٤)، یا ب ناڤ ونیشانین (ظاهرة العنف الأسري: دراسة ميدانية في أربيل)، ئەف فه‌کولینه‌ ئیک ژ کارین ده‌ستپیک یین مه‌یدانی ل سه‌ر دیاردا توندوتیژیا خیزانی هاتیه‌ ئەنجامدان ل بائیری هه‌ولیری، ئارمانجا فه‌کولین ديارکنا جور وشێوازين توندوتیژیا خیزانی نه‌ به‌رامبه‌ر ژن وزاروکان، ب به‌ژداریکنا ٣٠٠ که‌سان (٢٠٠ ژن، ١٠٠ زاروک)، فه‌کوله‌ر گه‌ه‌شته‌ وی ئەنجامی کوباری خراب ڤ ئابووری وه‌کی هه‌ژاری ویکاری ژ ئەگه‌رتن سه‌ره‌کی یین سه‌ره‌لدانا توندوتیژی نه‌ دژی ژن وزاروکان، پشتی دئه‌نجامدانا ده‌ره‌کفتی کو(٤٠%) ژوان ژن وزاروکان توشی توندوتیژی بویه‌ ل تاخین هه‌ژارنشین بوون، ب ده‌رکه‌فتنا ئەنجامین فه‌کولین دياربوو فاکته‌رتین ئابووری روله‌کی به‌رچاڤ هه‌یه‌ د ئەنجامدانا توندوتیژیا خیزانی دا. دبه‌رامبه‌ر دا فه‌کولینا (سلیمان، ٢٠١٣)، ب ناڤ ونیشانین (Domestic Violence Against Women in Kurdistan Region: Strategies of Prevention in the Light of Spatial Planning and Space) ئەوا هاتیه‌ ئەنجامدان ل پارێزگه‌ها ده‌وکی، ب ئارمانجا دیارکنا ئەگه‌رتن جفاکی وئابووری یین توندوتیژی دژی ژنی هاتبوو ئەنجامدان، ب به‌ژداریکنا (٩٥) ژنان کو هاتبونه‌ هه‌ل‌ب‌ارتن ل چه‌ندین ده‌فه‌ران جوداجودا یین پارێزگه‌ها ده‌وکی، بریکا چاڤیکه‌فتن

تایهت، د ئەنجاماندا دیاربوو توندوتیژی ئابووری دوهم بەرەبەڵاوترین توندوتیژیە دژی ژنان دەیتە ئەنجامدا ب رێژا ٥٣٪، بەلێ دەرەبەرەدا دیاربوو کو نه بتی بیکاری ژنی بەلکو کارکرنا وی ژنی دبیته ئەگەرێ هندی کو توندوتیژی بەرامبەر بیتە ئەنجامدان ب ریکا کەرب فەبونا زەلامی چونکی ئەو خودبیت نانەیدکەرێ سەرەکی دمالدا، یان ئەگەر داهاقی ژنی پتریتن ژنی وی، وەرەوسا فاکتەرین کەلتوری ژنی رولی خو هەبوو د ئەنجاماندا توندوتیژی بەرامبەر ژنی، فەکولیتن بوری ب شیوەیەکی سەرەکی و دیار ئاماژە نەدایە پەیوەندیا دنافەرا بیکاری وتوندوتیژی خیزانی دا، بەلێ ئەنجامین گرتدای پەیوەندیا هەردوو دیاردا پیکشە دایە دیارکر، وەوسا دیاردبیت کو بیکاری رولی خو هەبویه د ئەنجاماندا توندوتیژی دناف خیزانین کوردی دا.

دووهم: فەکولیتن عەرەبی

ژ فەکولیتن ل وەلاتی عێراقی هاتینە ئەنجامدان فەکولینا (العيسوي، ٢٠١٤)، ب ناف نیشانین (العنف الأسري: أسبابه وآثاره – دراسة اجتماعية تحليلية)، ئارمانجا فەکولیتی شروە کرنا فاکتەرێ دەروونی و جفاکی بوون یێن دبنە ئەگەرێ سەرەلدا توندوتیژی، هەرچەندە فەکولین نەیا مەیدانی بوو بەلێ بریکا شروە کرنا ژێدەرین لاوەکی گەشتە چەندین ئەنجامان ژوان ژنی گفاشتنێ ئابووری (وەک هەژاری و بیکاری) و قەبارێ مەزنی خیزانی، ژێگەرێ سەرەکی یێن پەیدا بوونا توندوتیژی نە دناف خیزانی دا، هەرەوسا فەکولیتی دیارکرێه کو ئەفە دبیته ئەگەرێ ژیکشەبوونا خیزانان.

ب ئارمانجا دیارکرنا پەیوەندی دنافەرا لەهەفکرنا هەفزینێ وتوندوتیژی خیزانی، بەراورد هاتە کرن دنافەرا هەردوو وەلاتین سعودی و مسرێ ب ئەنجاماندا فەکولینا (مشعل، ٢٠١٦)، ب ناف و نیشانین (التوافق الزوجي وعلاقته بالعنف الأسري: دراسة ميدانية مقارنة بين مصر والسعودية)، بریکا بەلەفکرنا راپرسی ل سەر ١٥٠ هەفزینان ل هەر وەلاتەکی دا، دئەنجاماندا دیاربوو کو ئاستی توندوتیژی ل دەف هەفزین بیکار بەرزترە بەراورد ژ هەفزین خودان کار، هەرەوسا توندوتیژی جەستە و دەروونی ب رێژەکا هەرە بلند دەیتە ئەنجامدان بەرامبەر هەفزین، هەرچەندە دئەنجاماندا رێژا توندوتیژی ل وەلاتی سعودی کیمتر بوو چاف ل وەلاتی مسرێ. کەلتوری کوردستانی ژ هەندەک لایەنان فە نێزیکە ل کەلتورین هەندەک وەلاتین عەرەبی، ژبەر ئەگەرێ زالبوونا هزرا جورێ جفاکی دکهەلتوران دا و دیارکرنا رولی هەر ئێکی ژوانا، ئەفە دبیته ئەگەرێ پەیدا کرنا ئاستەنگ بوخیزانی، و دەیتە گوهورین بوتوندوتیژی دناف خیزانی دا.

سێهەم: فەکولیتن بیانی

فەکولینا (ئەندریگ و هەفالین وی، ٢٠١٣)، (Tanya Wilson, Unemployment and Domestic Violence: Theory and Evidence)، ب ئارمانجا زانینا کارتیکرنا بیکاری ل سەر توندوتیژی خیزانی ب جیوازی رولی جورێ جفاکی ل وەلاتی بریتانیا، بریکا شروە کرنا داتایین تاوانان و بازاری کاری، فەکولەر گەشتە چەندین ئەنجامین نە چافەرێکری، ئەوژی بلەندبوونا رێژا بیکاری زەلاما دبیته ئەگەرێ کیمبوونا ئاستی توندوتیژی خیزانی، و بلەندبوونا بیکاری ژنان دبیته ئەگەرێ زیدەبوونا توندوتیژی دناف خیزانی دا، ئەفە ژنی پشتی شروە کرنا ئەنجامان دیاربوو کو زەلامی بیکار پتر پابەندبیت ب ئارامیا مالی ژبەر ترسا ژ دەستدانا پالەشتیا خویا دارایی کوزلای هەفزین فە بودەیتن، دەرەبەرەدا زەلامی خودان کار یی بەرهەف نینە پالەشتیا دارایی بوەهەفزینا خویا بیکار بکەت. دهمەکی دا ئەنجامین جیواز ژلای فەکولینا (کرتیان و ستیفانو، ٢٠٢٤)، ئەوا ب ناف و نیشانین (Male Unemployment and Intimate Partner Violence) فە دەرکەتن، ئەوا ل وەلاتی ئوغەندا ل دەمی قەیرانا جیهانی دا (COVID 19) هاتیە ئەنجامدان، ب ئارمانجا زانینا کارتیکرنا بیکاری زەلامی ل سەر توندوتیژی خیزانی، بریکا بەژداریکرنا (٨٠٩) ژنان کو (٦٦٦) ژنان هەفزینان وان کارین خو ژ دەستدابوون، و (٢٨٤) ژنان، هەفزینان وان ل سەر کارین خو بەردەوام بوون، دئەنجاماندا دیاربوو، ژبەر بیکاریبوونا زەلامی ئاستی توندوتیژی دناف خیزانی دا ب رێژا (٣٠٪) بەرزبوویه، بەراورد دگەل وان خیزانین زەلام ل سەر کارین خومای، کو ئاستی توندوتیژی دناف دا کیمتر بوو.

فەکولینا (فارت و هەفالین وی، ٢٠١٧)، ژیر ناف و نیشانین (A Psychosocial Typology of the Unemployed in South Africa)، ئەف فەکولینە ل وەلاتی ئەفریقا هاتیە ئەنجامدان، ئارمانجا وی پولینکرنا کەسین بیکار ل دیف رەوشا وان یا دەروونی، کەسین بیکار هاتنە دابەشکران ل سەر چوار کومەلان (کومەلا گەشبین و خودان هیفی، کومەلا بیهیفی و راوستیای، کومەلا دل تەگ و خەمگین، کومەلا رازیووی و خوگونجای)، فەکولین گەشتیە وی ئەنجامی کو بیکاریا درێژ خایەن، ب شیوەیەکی نەرێنی کارتیکران ل دەروونی کەسین بیکار دکەت، هەر چەند تەمەن مەزنتر بیت، لێگەرێانا کاری کیمتر لیدەیت، هەتا دگەهیتە قوناغا رازیوون و خوگونجاندن.

دەرئەنجامین فەکولیتن بەری نهو

ژ پیداجوونا فەکولیتن بەری دیار دبیته کو هەفراپیەکا گشتی هەیه ل سەر وی چەندی کو فشارین ئابووری (ب تایهت بیکاری) هاندەرین سەرەکی یێن توندوتیژی نە. ل پتریا فەکولیتن خوچی (ل کوردستان و عێراق) ب شیوەیەکی گشتی بەحسی توندوتیژی کرێه یی کو ب هویری تیشکی بێخنە سەر (بیکاری) وەک گۆراوەکی سەرەکی یان شیکرنا وان میکەنیزمین کو بیکاری دگهورن بو توندوتیژی. ژبەر ف چەندی، ئەف فەکولینە ف فالاھیی پ دکەت ب ریکا ئەنجاماندا لیکولینەکا مەیدانی ل پارێزگەها دەوکی، دا کو ب هویری سەروشتی پەیوەندی دنافەرا بیکاری وتوندوتیژی دا دیار بکەت و رۆلی فاکتەرین کەلتوری و دەروونی د ف پروسەپ دا ئاشکرا بکەت.

۳. لایه‌نی مه‌یدانی بی قه‌کولینی

۱.۳: ری‌بازا قه‌کولینی

ژ بو گه‌هشتن ب ئارمانجین قه‌کولینی وشیکارکنا په‌یوه‌ندیا ئالۆز دناقبه‌را بیکاری و توندوتیژی دا، پشتبه‌ستن ب ری‌بازا وه‌سفی-شیکاری هاتیه کرن. هه‌روه‌سا بۆ کۆمکران ولێکدانا داتایان، دیزاینه‌ تیکه‌ل یا وروونکردنه‌وا ب دوو قه‌کولینی هاتیه بکارئینان. ل گۆره‌ی قی دیزاینه‌، پڕۆسه‌ د دوو قۆناغان دا نه‌نجام دراوه‌: قۆناغا ئێکی، کۆمکران داتایان چهناده‌تی (Quantitative) بوو ب ریکا (راییسی)؛ وپاشی د قۆناغا دووی دا، داتایان چه‌وايه‌تی (Qualitative) ب ریکا (چاڤیکه‌فتنان) هاتنه‌ وه‌رگرتن، ب مه‌ره‌ما شروقه‌ کرن وروونکردنه‌وا کوپرترا یا وان نه‌نجامین کو ژ راییسی ده‌رکه‌فتن.

۲.۳: جفاکی قه‌کولینی

جفاکی قه‌کولینی بریتییه ژ سه‌رجه‌می ئاکنجین سه‌هنه‌ری قه‌زایا ده‌وکی یین کو د ته‌مه‌نی کارکرنی (Working Age) دانه‌، واته‌ ژنی وان دناقبه‌را (۱۸-۶۴) سانی دایه‌. ل دویف داتایان پێشبینیکری یین ده‌سته‌یا ئامارا هه‌رێما کوردستانی (KRSO) بۆ ساڵا ۲۰۲۵، ژماره‌یا دروست یا قی جفاکی (پشتی ده‌ریخستنا ته‌خا زارۆکان وکه‌سین ب ته‌مه‌ن ۶۵ سال و سه‌رووتر) ده‌گه‌یه‌ته‌ نیزیکی (۲۷.۱۸۲) که‌سان (ده‌سته‌ی ئاماری هه‌رێمی کوردستان، ۲۰۲۲، ل. ۴۶-۴۷).

۳.۳: نموونا قه‌کولینی

۱. نموونا راییسی: بۆ دیارکنا نموونا راییسی ب شێوه‌یه‌کی زانستی، پشتبه‌ستن ب شێوازی (نموونا ته‌خین هه‌ره‌مه‌کی) هاتیه کرن وه‌ک چارچۆه‌نی گشتی (ب ریکا دابه‌شکرنا جفاکی بۆ سه‌ر ته‌خین: بیکار، قوتابی، فه‌رمانبه‌ر، وکریکار). پاشی د ناف هه‌ر ته‌خه‌کی دا، ب شێوازی (نموونا به‌رده‌ست) به‌شداربوو هاتینه‌ وه‌رگرتن. سه‌رجه‌می نموونه‌ی پێک ده‌یت ژ (۹۳۱) که‌سان، کو نوینه‌راتییا هه‌می ته‌خان ده‌کت.

۲. نموونا چاڤیکه‌فتنان: بۆ لایه‌نی چه‌وايه‌تی، نموونا مه‌به‌ستدار هاتیه بکارئینان؛ ئه‌وژی نه‌نجامدانا چاڤیکه‌فتنن کوپر ده‌گل (۶) پسپۆر وریقه‌به‌رین په‌یوه‌ندیدار. ماوی نه‌نجامدانا چاڤیکه‌فتنان ژ ریکه‌فتی (۲۰۲۵/۱۰/۸) هه‌تا (۲۰۲۵/۱۰/۳۰) بوو.

۳.۳: شروقه‌ کرنا داتایان گری‌دای لایه‌نی دیموگرافی بی بشکدارین راییسی قه‌

تایه‌تمه‌ندیین نموونا قه‌کولینی هاتینه‌ شروقه‌ کرن بریکا پروگرامی پاکجی ئاماری بو زانستین کومه‌لایه‌تی (SPSS)، بوو دیارکنا دووباره‌بوون وریژا سه‌دی یا (۹۳۱) به‌شداربوویان. راییسی قه‌کولینی چهن‌دین تایه‌تمه‌ندیین جیواز هه‌نه‌، وئو تایه‌تمه‌ندییه‌ ب گوراو هاتینه‌ ب نافکران، و (۹) گوراو بو که‌ره‌ستی قه‌کولینی هاتینه‌ بکارئینان، کو هه‌نده‌ک ژوان گشتی نه‌ وه‌ک (ره‌گه‌ز، ته‌مه‌ن، باری جفاکی، ئاستی زانستی، جویری کاری)، هه‌نده‌ک تایه‌تن ب که‌سین خیزاندار قه‌ وه‌کی (باری کاری هه‌فزی/ هه‌فزی)، وگوراوین تایه‌ت گری‌دای ب که‌سین بیکار قه‌ وه‌کی (ئه‌گه‌ری بیکاری، ماوی لیکه‌ریانا کاری، سه‌رچاوی داهاکی)، کو هه‌ر گوراوه‌ک مه‌ره‌مه‌کا تایه‌ت هه‌یه‌ بوو قه‌کولینی.

۱.۳.۳: گوراوی ره‌گه‌زی

داتایان راییسی دیار ده‌کن کو پێه‌یا ژنان د نموونه‌ی دا پتر بوو (۵۶.۲٪)، وئنه‌نجامین شیکارکنا ئاماری جوداهیه‌کا واتادار (۰.۰۰۱، Sig =) دیار کر ب شێوه‌یه‌کی کو ژن ب نافنجیی ژمیریاری بی (۳.۸۸) پتر ژ زه‌لمان هه‌ست ب کاریگه‌ریین نه‌رینی یین بیکاری ده‌کن؛ ئه‌فه‌ ژی ده‌گل دیتنا زووره‌ی که‌سین چاڤیکه‌فتن ده‌گه‌لدا هاتینه‌ نه‌نجامدان دگونجیت کو دیار ده‌کن ژبه‌کو ژن ریکخه‌را نافخۆی یا خیزانی یه‌ به‌رپرسه‌ ژ دابینکرنا پیتفیی پۆزانه‌ یین زارۆکان، ئه‌و پتر ژ زه‌لامی ده‌که‌فیه‌ ژیر فشارا نه‌بوونا داهاکی و زووتر تووشی قه‌یرانین ده‌روونی دبیت.

خشتی ژماره‌ (۱)

ره‌گه‌ز	دووباره‌بوون	ریژا سه‌دی
نیر	۴۰.۸	۴۳.۸٪
م	۵۲.۳	۵۶.۲٪
سه‌رجه‌م	۹۳.۱	۱۰۰٪

۲.۳.۳: گوراوی ته‌مه‌نی

هه‌رچه‌نده‌ گه‌نجین (۱۸-۲۵) سال زۆرینه‌یا نموونه‌ی پێک دئین (۵۴.۷٪)، ل نه‌نجامین ئاماری ب جوداهیه‌کا واتادار (Sig=۰.۰۰۱) سه‌لماندیه‌ کو گروپی ته‌مه‌نی (۲۶-۴۵) سال ب نافنجیی (۳.۹۲) پتر ژ هه‌میان هه‌ست ب فشاری ده‌کن؛ گه‌نجین د قی ته‌مه‌نی دا د قۆناغا ئافاکرنا خیزانی و دابینکرنا پاشه‌پۆزی دانه‌، له‌ورا نه‌بوونا کاری بۆ وان واته‌ هه‌رپشتا پلانی ژبانی وه‌له‌گرتنا به‌رپرسیاره‌تیه‌کا گرانت ژ گه‌نجین بچووکتر.

خشتی ژماره‌ (۲)

ئاستی ته‌مه‌نی	دووباره‌بوون	ریژا سه‌دی
۲۵-۱۸	۵.۹	۵۴.۷٪
۳۵-۲۶	۳۴.۷	۳۷.۳٪

٤٥-٣٦	٥٩	%٦,٣
٥٥-٤٦	١٣	%١,٤
٥٦ وسهردا	٣	%٠,٣
سه رجه م	٩٣١	%١٠٠

٣.٣.٣: گوراوی جورئ جفاکی

ئه نجامان نیشان دا کو پتریا پشکداران سه لت بوون (%٦٧,٥)، لی که سین خیزاندار ب نافنجیی (٣,٨٠) پتر ژ سه لتان (٣,٧٨) هه ست ب فشارئ دکهن، وهه رچه نده جوداهی ل سهر سنووری واتاداری بوو ($\text{Sig} = ٠,٠٥٨$) لی ئه فه ئامازه یه بو بارگرانییا خیزانی؛ ههروه کو چا فدیئرئ جفاکی د چا فیکه فتنئ دا دیار کری کو فشارین ئابووری فاکته ره کی سهره کی نه بو هه لوه شاندا خیزانی وزوریه ی ژیکجودابوونان ده رئه نجام نه بوونا داهاقی وتیکچوونا سه قامگییا خیزانی یه.

خشتی ژماره (٣)

بارئ جفاکی	دووباره بوون	رئژا سه دی
سالت	٦٢٨	%٦٧,٥
خیزاندار	٢٩٠	%٣١
ژیکفه بوی	٧	%٠,٨
بیژن	٦	%٠,٦
سه رجه م	٩٣١	%١٠٠

٤.٣.٣: گوراوی ئاستی زانستی

خالا هه ره سهره کی ئه وه کو (%٦٠) ژ پشکداران ده رچووین زانکوی (بکالوریوس) بوون، وهه وان ب جوداهیه کا واتادار ($\text{Sig} = ٠,٠٠٣$) وب نافنجیی (٣,٨٣) پتر هه ست ب فشارئ دکر؛ ئه ف چه نده ژ لای شاره زایی ئابووری ورئفه به ری ئاماری فه ب روونی ها ته شرو فه کرن کو کیشه نه نه بوونا شیانانه، به لکو نه گونجانا پروگرامین زانکویانه دگهل بازاری کاری، چونکی ده رچووین زانکوی چا فه ری کاری ده کت کو ب که رامه تا وی فه بگونجیت (وهه که رتی گشتی)، وده می نه دیت، تووشی بیته ییوونه کا کو پتر دبیت.

خشتی ژماره (٤)

ئاستی زانستی	دووباره بوون	رئژا سه دی
نه خوتنده فان	٨	%٠,٩
دخوینت و دنقیسیت	٣٩	%٤,٢
قوناغا سه ره تایی هه تا ئاماده ی	١٢٣	%١٣,٢
بکالوریوس	٥٥٩	%٦٠
دبلوم	١٥١	%١٦,٢
ماسته ر	٣٩	%٤,٢
دکتورا	١٢	%١,٣
سه رجه م	٩٣١	%١٠٠

٥.٣.٣: گوراوی بارئ کاری

که سین بیکار (%٤٤,٩) ب نافنجیی (٣,٩٢) وب جوداهیه کا واتادار ($\text{Sig} = ٠,٠٠١$) پتر ژ فه رمانبه ر وقوتابیان هه ست ب کاریگه ریین نه ریئی دکهن. ئه فه بوو وی چه ندی دزفریت؛ بیکاری د جفاکی دهوکی دا ب تنی نه بوونا پاره ی نینه، به لکو مرو فی تووشی گوشه گیریی ونه خوشیین دهروونی دبیت، چونکی تا که هه ست ب کیماسی وژده ستدانا پیگه هی خو دکته.

خشتی ژماره (٥)

بارئ کاری	دووباره بوون	رئژا سه دی
بیکار	٤١٨	%٤٤,٩
قوتابی	١٨٢	%١٩,٥
فه رمانبه ر	١٨٧	%٢٠,١
کریکار بکریا روزانه	١٤٤	%١٥,٥
سه رجه م	٩٣١	%١٠٠

6.3.3: گورای باری هه‌فژینان، تیبینی ئەف پرسیاره تایبەت بوو ب کەسێن خێزاندار ڤه.

ئەو خێزانێن کۆ هه‌فژین تیدا بیکار بوون، ب نافنجیی (3,91) وب جوداهیه‌کا واتادار (Sig = 0,002) پتر هه‌ست ب فشاران دکهن به‌راورد ب وان خێزانێن هه‌فژین تیدا خودان کار؛ ئەف داتایه ب ته‌واوی دگهل بۆچوونا رێقه‌به‌ریا به‌ره‌نگاریوونا توندوتیژی دژی خێزانی دگونجیت کۆ دیار دکه‌ت هه‌بوونا داهاته‌کی دووی (کاری ژنی) دبیته‌ فاکته‌ره‌کی پارێزه‌ر وناکوکی د وان خێزانان دا کیمترن، ب مه‌رجه‌کی زه‌لام هه‌ست ب کیماسیی نه‌که‌ت. خشتی ژماره (6) تایبەتە ب کەسێن خێزاندارڤه

خشتی ژماره (6)

باری کاری هه‌فژینان	دووباره‌بوون	رێژا سه‌دی
بیکار	136	46,9%
خودان کار	154	53,1%
سه‌رجه‌م	290	100%

خشتی ژماره (7-9) تایبەت گریڤای ب کەسێن بیکار ڤه‌ کوپیکه‌تینه‌ ژ 18 4 کەسان

7.3.3: گورای ماوی لینگه‌ریانا کاری

پتیا بیکاران (60,5%) بۆ ماوه‌ی پتر ژ سه‌له‌کی یه‌ بیکارن، وئهنجامین ئاماری (Sig = 0,986) دیار دکهن کۆ هه‌موو بیکار (چ ماوه‌ی کورت یان درێژ) ب یه‌ک ئاستی نافنجی (3,02) هه‌ست ب فشاری دکهن؛ ئەف ل گۆره‌ی رێقه‌به‌ری سهندیکایا کریکاران نیشانا بیهیقبوونا گشتی یه‌، چونکی مانا گهنجان بۆ ماوه‌یه‌کی درێژ بێ کار، وادکەت تووشی بیزاریه‌کا گشتی بین و باوه‌ری ب دیتنا کاری ل ده‌ف وان نه‌مینیت.

خشتی ژماره (7)

ماوی لینگه‌ریانا کاری	دووباره‌بوون	رێژا سه‌دی
کیمتر ژ 3 هه‌یفان	49	11,7%
3 هه‌یف هه‌تا 6 هه‌یفان	67	16%
ژ 6 هه‌یف هه‌تا سه‌له‌کی	49	11,7%
پتر ژ سه‌له‌کی	253	60%
سه‌رجه‌م	418	100%

8.3.3: گورای ئە‌گه‌ری بیکاری

(62%) ژ پشکداران نه‌بوونا ده‌لیفتن کاری وه‌ک ئە‌گه‌ری سه‌ره‌کی دبینن، وجوداهیی واتادار (Sig = 0,890) نه‌بوو واته‌ هه‌موو ئە‌گه‌ر دبته‌ هۆی فشاری؛ زووره‌یا چافپیکه‌فتنان دا ئە‌ف چه‌نده‌ زفراند بۆ هه‌بوونا کریکارین بیانی و په‌نا به‌ران، کۆ بووینه ئە‌گه‌ری داکه‌فتنا کرییا کاری، وئە‌فه‌ وه‌دکەت گهنجی خۆجه‌ رازی نه‌بیت ب کرییه‌کا کیم کار بکەت وب کیماسی دبینیت.

خشتی ژماره (8)

ئە‌گه‌ری بیکاری	دووباره‌بوون	رێژا سه‌دی
نه‌بوونا ده‌لیفتن کاری	259	62%
نه‌بوونا شیانین پیتقی	16	3,8%
نه‌گونجاندنا کری دگهل ده‌می کاری	81	19,4%
بیکاریا هه‌زی	7	1,7%
ئە‌گه‌رین جفاکی	17	4,1%
ئە‌گه‌رین ئابووری (قه‌یران)	12	2,9%
ئە‌گه‌رین دی	26	6,2%
سه‌رجه‌م	418	100%

9.3.3: گورای سه‌رچاوی داهاقی

(74,9%) ژ بیکاران پشت به‌ستن ب خێزانی دکهن، وئهوین ب داهاق ب نافنجیی (4,10) هه‌ست ب فشاری دکهن (Sig = 0,089)؛ د چافپیکه‌فتنا تایبەت دگهل چافدیری جفاکی دا ئە‌ف دیاردە‌ی بۆ نه‌بوونا توڕین پاراستنا جفاکی و حکومی دزفرینیت، کۆ وه‌کریه‌ بارگرانی هه‌موو بکه‌فیته‌ سه‌ر ملی خێزانی، وئە‌فه‌ زه‌مینیه‌یا توندوتیژی خۆش دکەت.

خشتی ژماره (9)

سه‌رچاوی داهاقی	دووباره‌بوون	رێژا سه‌دی
-----------------	--------------	------------

پالپشتیا خیزانی	۳۱۳	۷۴,۹%
هاریکاریپن حکومی	۳	۰,۷%
هاریکاریپن ریخرواوتن مروفی	۵	۱,۲%
نه بونا داهاته کی جیهگیر	۹۵	۲۲,۷%
داهاته کی دی	۲	۰,۵%
سهرجه م	۴۱۸	۱۰۰%

۴.۳: شروقه کرن وشیکرنا داتایین گرنیدای ب دهسته واژه یین راپرسی فیه.

ئهف خاله هاتیه تهرخانکرن بؤ شروقه کرن وشیکرنا داتایین گرنیدای ب بهرسفین پشکداران بؤ دهسته واژه یین راپرسی فیه، ههر دهسته واژه یهک د خشته یه کی سهر به خؤ دا هاتیه نیشاندان ول دویقدا شروقه کرنه کا ناماری بؤ هاتیه کرن، وپاشی نه نجامین راپرسی دگهل نه نجامین چافیکه فتنه هاتیه شیکرن، داکو راستیا ناریشی ژ هه ی لایه نه کی فیه بهیته زانین.

۱.۴.۳: تهوهری ئیکی (کارتیکرنا بیکاری ل سهر پیتفیت مروفی)

ئهف تهوهره تیشکی دئیخیته سهر کارتیکرنا راسته وخؤ یا بیکاری ل سهر پیتفیت بنهره کی یین مروفی (ل گوره ی ههره می ماسلو)، ههر ژ دابینکرن بژیوی رۆژانه (خوارن وئاکنجیبون) هه تا پیکه هه جفاکی. ئهف تهوهره ژ بینج دهسته واژه یان پیک دهیت. خشتی (۱۰) تایبه ته ب بهرسفدانا دهسته واژه یین ل تهوهری ئیکی (کارتیکرنا بیکاری ل سهر پیتفیت مروفی).

ژماره	دهسته واژه	گهلهک دگهل نینم	دگهل نینم	بی بوچونم	دگهل	گهلهک دگهل	سهرجه م
۱	ژ نه گهری بیکاری، دابینکرن پیتفیت سهره کی ییت ژیا نا خیزانی بزهحه تکه فته وه کی (خوارن، وجل وبهرگ، وجهی نیشته جیبونی).	۶,۲%	۲,۹%	۸,۶%	۳,۳%	۴۳%	۱۰۰%
۲	نه بونا کاری کارتیکرنا کا خراب کریه سهر ههستی ئیمناهی وسه قامگیریا خیزانی.	۳,۷%	۳,۵%	۸,۱%	۴۱%	۴۳,۷%	۱۰۰%
۳	بیکاری شیانیت بهژداریکرن تاکه که سا دناف جفاکیدا کیم دکته، دبیته نه گهری تیکچونا په یوه ندیا دناف نه ندامین خیزانیدا.	۴,۸%	۳,۲%	۱۳,۲%	۴۶,۹%	۳۱,۸%	۱۰۰%
۴	کیمبونا باوهری بخوبونی ژ نه گهری بیکاری، ههستین توندرو په یدا دکته دناف نه ندامین خیزانیدا.	۴,۱%	۲,۷%	۱۶,۵%	۴۷,۴%	۲۹,۳%	۱۰۰%
۵	بیکاری بویه ئاستهنگ بهردهم بجهئینا خوی (تحقیق الذات)، ژوان ژی بجهئینا نارمانج وداخواریان، ئهفه دبیته نه گهری زیده بونا توندوتیژیا خیزانی.	۶%	۲,۹%	۱۴,۷%	۴۲,۹%	۳۳,۵%	۱۰۰%

۱. دهسته واژه یی ئیکی: ژ نه گهری بیکاری، دابینکرن پیتفیت سهره کی یین ژیا نا خیزانی ب زهحه ت که فته.

نه نجامین راپرسی هه فراهیه کا بهیز (۸۲,۳%) دنافهرا پشکداران دا دیار دکهن کو بیکاری بوویه نه گهری زهحه تیا دابینکرن پیتفیت سهره کی (وهک خوارن وجهی مانی)، ب نافنجیی ژمیریاری بی (۴,۱۰) ولادانا ستاندارد (۱,۰۸۸) ئهف نه نجامه وی راستی د سهلمینیت کو فشارین ئابووری نه بتی کیشه یه کا ماددی نه، بهلکو راسته وخؤ دهروونی تاکه که سی تیک ددهن؛ ههره کو (ریفه بهری ئامارا دهوکی) د چافیکه فتنی دا پشتراست دکته کو نه بونا سه قامگیریا سیاسی وئابووری ل دهفه ری وکیمبونا دهلیفه یین کاری، وه کریه کو گهنج نه شین پیتفیت خؤ دابین بکه نه وهردهم ههست ب کیماسی بکه نه.

۲. دهسته واژه یی دووی: نه بونا کاری کارتیکرنا کا خراب کریه سهر ههستی ئیمناهی وسه قامگیریا خیزانی.

داتایین راپرسی ب ریژه یه کا ههره بلند (۸۴,۷%) وب نافنجیی (۴,۱۸) ولادانا ستاندارد (۰,۹۷۹) پشتراست دکهن کو بیکاری هیرشه کا راسته وخویه بؤ سهر ههستی ئیمناهی. ئهفه دگهل تیؤریا ماسلو دگونجیت، و(ریفه بهریا بهره نگر بونا توندوتیژنی دژی خیزانی) ژی د چافیکه فتنی دا دیار دکته کو په یوه ندیه کا بهیز دنافهرا داهاتی وئارامی دا ههیه؛ بؤ نمونه د وان مه هان دا کو مووجه دهیته پاشختن، ریژه یی سکالایین توندوتیژنی زیده دبیت، چونکی بیکاری ونه بونا داهاتی، ترس و دلخواوکی دناف خیزانی دا دروست دکته وسه قامگیریی تیک ددهت.

۳. دهسته واژه یی سییه م: بیکاری شیانین بهشداریکرن تاکه که سا دناف جفاکیدا کیم دکته.

پتريا رهيايا پشكداران (۷۸,۷%) ب نافنجيې (۳,۹۸) ولادانا ستاندارد (۱,۰۰۷) دگهل وئ چهندي نه كو بېكاري شيانين بهشداريكړنا جفاكي لاواز دكته. نه نجامان سه لماند كو بېكاري تاكه كه سي تووشى دووركه فتننا جفاكي وهه ستا شهرمې دكته؛ (رېقه بهري نامارا دهوكي) نه في دياردهې ب كه لتووري فه گري ددهت وديتييت (كار د جفاكي مه دا پيروزه وپنگه هي تاكي ديار دكته)؛ كه سي بېكار ژبه رهه ستا شهرم وكيماسي خو ژ خزم وهه فالان ددهته پاش، وئ هف گوشه گيريه وادكته كو فشارين وي د ناف خيزاني دا ب په قن، چونكي ته ني ل مالي دميينيت.

۴. دهسته واړهيا چاري: كي مبونو باوهري بخو بوئي ژ نه گهري بېكاري، هه ستين توندره و پيدا دكته. داتايين راپرسي ب رېزه يه كا بلند (۷۶,۷%)، ب نافنجيې (۳,۹۵) ولادانا ستاندارد (۰,۹۶۵) پشتراست دكهن كو كي مبونو باوهري بخوبووني ژ نه گهري بېكاري، پالنه ره كي سهره كي يه بو پيدا بوونا هه ستين توندره و. (نوتنه ري ريكخراوا جفاكي سفي ل) د چافپي كه فتنني دا دوپات دكته كو: زه لامي بېكار هه ست دكته كو پنگه هي خو پي جفاكي وهك سهروك خيزان ژ ده ست دا يه، وچونكي نه شيت توورپه يا خو بهرامبر جفاكي دهر بيخيت، نهو خيزاني دكته ته نارمانج؛ نه فه زي دگهل تيوريا (بهيقيبوون و دوژمنكاري) دگونجيت.

۵. دهسته واړهيا پينجي: بېكاري بويه ئاسته ننگ به ردهم بجهيئانا خوي وئارمانجان. رېزه يه هره بلند (۷۶,۴%) ژ پشكداران ب نافنجيې (۳,۹۵) ولادانا ستاندارد (۱,۰۶۷) دگهل وئ چهندي نه كو بېكاري بوويه ئاسته ننگه كا سهره كي ل به ردهم گه هشتن ب نارمانجان. چافديري جفاكي د چافپي كه فتنني دا ئماژه ب ديارده يا كوچكرنا گه نجان دكته وهك دهر نه نجامي في بهيقيبووني: گهنج ل ۲۰۰۸ دزفري نه كوردستاني، به لي پشي ۲۰۱۴ وزنده بوونا بېكاري، گهنج ديسان به رهف دهر فه دجن. بو وان گهنجن نه شين بجن، نه ف وزه يا نه ريني د ناف خيزاني دا ب شيوه ي توندوتيژي دهيتته فالاكرن وهك كرداره ك بو وي شكستنا دهر ووني.

۲.۴.۳: ته وهرى دووي (كارتيكړنا بېكاري ل سهر توندوتيژيا خيزاني)

بېكاري وهك ميكانيزمه كي سهره كي پي دروستكرنا فشارين دهر ووني وتوورپه يي دهيتته ديتن، كو دهر نه نجام دبنه نه گهري سهرهلانا رهف تاريين توندوتيژ (جهسته ي ودهرووني) د ناف خيزاني دا وهك بهرجه كرداره ك بو وي رهوشا ئابووري يا دژوار. نه ف ته وهره ژ سي دهسته واړه يان پيكدهيت.

خشي (۱۱) تايه ته ب دهسته واړيپن ته وهرى دووي (كارتيكړنا بېكاري ل سهر توندوتيژيا خيزاني)

ژماره	دهسته واړه	گه له ك دگهل نينم	دگهل نينم	بي بوچونم	دگهل لم	گه له ك دگهل لم	سهرجه م
۱	بېكاري ئيك ژ فاكته رين سهره كي پين توندوتيژيا خيزانينه.	۷,۹%	۵%	۲۷,۵%	۴۰,۲%	۱۹,۳%	۱۰۰%
۲	بېكاري دبېته نه گهري نه نجامدانا رهف تاريين توندره و ژلاي تاكه كه سيقه بهرامبر خيزاني، ژ نه گهري فشارين دهر وني وجفاكي وئابووري.	۴,۱%	۴%	۱۵,۶%	۴۸,۵%	۲۷,۸%	۱۰۰%
۳	فشارين دارايي (پاره ي) ژ نه گهري بېكاري پيدا بوين، بوينه نه گهري پيدا بوونا توندوتيژيا جهسته ي (له شي) ودهروني، ودهستدريژيا ره گزي وزاره كي وگه له كين دي.	۸,۱%	۲,۷%	۲۹,۹%	۳۸,۸%	۲۰,۶%	۱۰۰%

۱. دهسته واړهيا ئيكي: بېكاري ئيك ژ فاكته رين سهره كي پين توندوتيژيا خيزاني يه.

پتريا پشكداران (۵۹,۵%) ب نافنجيې (۳,۵۸) ولادانا ستاندارد (۱,۱۰۰) بېكاري وهك فاكته ره كي سهره كي دبېن، لي رېزه يا بهرچاف يا بيلايه نيي (۲۷,۵%) ئماژه يه كو بېكاري تاكه هوكر نينه. نوتنه ري ريكخراوا جفاكي سفي ل د چافپي كه فتنني دا في چهندي روون دكته: توندوتيژي ته ني ژبه ر بېكاري نينه، به لكو ژبه ر نه بوونا ديالوك وتيگه هشتي يه دناقه را هه فزينا دا؛ لي بېكاري وهك بزوينه رهك كار دكته كو ئالوزين بجووك مه زن دكته و دگه هيئته قوناغا توندوتيژي.

۲. دهسته واړهيا دووي: بېكاري دبېته نه گهري نه نجامدانا رهف تاريين توندره و ژ نه گهري فشاران.

پشكدارين راپرسي ب رېزه يا (۷۶,۳%) وب نافنجيې ژمپياري (۳,۹۲) ولادانا ستاندارد (۰,۹۷۷) دگهل وئ چهندي نه كو كومبونو فشارين ئابووري ودهرووني، تاكه كه سي به رهف رهف تاريين توند دبنه. رېقه بهري نامارا دهوكي، في چهندي ب ميكانيزما فه گوهاستنا توورپه يي شرفه دكته: كه سين هه ژار ويكار توورپه ژ زيانا خو، ول پالنه ره كي دگهل دكو وي فشاري دهر بيخن؛ خيزان (ژن وزاروك) دبنه نارمانجين هره ب سانا هي (لاواز) بو فالاكرا وي توورپه يي.

۳. دهسته واړهيا سيي: فشارين دارايي بوينه نه گهري پيدا بوونا توندوتيژيا جهسته ي ودهروني.

ب رېزه يه كا بهرچاف (۵۹,۴%) پشكدار ب نافنجيې (۳,۶۱) ولادانا ستاندارد (۱,۰۹۰) دگهل وئ چهندي نه كو فشارين دارايي دبنه نه گهري جوړين جياواز پين توندوتيژي. چافديري جفاكي د چافپي كه فتنني دا نمونه يه كا ترسناك ددهته دياركرن: مه حالت هه بوويه

زهلای بیکار ب زور دهست ب سهر مووجهی ههفژینا خو دا گرتیه (توندوتیژیا ئابووری) وئهفه بوویه ئهگهری ههئوهشاندا خیزانی. ئهئانجامان دیارکر کو کیشیه ئابووری سنورین ماددی دهر باز دکهت و دبیته ئهگهری ههئوهشاندا بنیاتی رهوشتی ی خیزانی.

٣.٤.٣: تهوهری سیی (رولی گریدای ب جورى جفاکى فه (ههردووره گهزان))

ل فیری، رولی جورى جفاکى (Gender) وهك فاکتیه کى سهره کى د دیارکرنا کارتیکرنا بیکاری دا دهر دکه فیت، ب تایبته د جفاکه کى وهك دهوکی دا کو ئهرك وچاوه روانیین ژ نیر ومیان ب روونی هاتینه جودا کرن. ئهف تهوهره ژ دوو دهسته وازیین سهره کى پیک دهیت. خشتی (١٢) تایبته ب دهسته وازیین تهوهری سیی (رولی گریدای ب جورى جفاکى فه (ههردووره گهزان))

ژماره	دهسته وازه	گهلهك دگهل نینم	دگهل نینم	بى بوچونم	دگهلم	گهلهك دگهلم	سهرجه م
١	زهلان دهیت دیتن کارکه رین سهره کى دجفاکى دا، ئهفه بویه ئهگهری که سین بیکار زیده تر توشی فشارین دهر وونی وجفاکى وئابووری ببن.	٧,٧%	٣,٥%	٢٢,٩%	٤٤,٧%	٢١,٢%	١٠٠%
٢	رولی جورى جفاکى (ههردووره گهزان) دناف خیزانیدا، ئهویت ژ لای جفاکیه هاتینه دهستیشانکر، دهلیفا کارکرنا ئافرهتی سنوردارکرینه.	٦,٨%	٣,٩%	٢٨,٨%	٤١,٦%	١٩%	١٠٠%

١. دهسته وازه ئیکی: زهلام دهیت دیتن کارکه رین سهره کى د جفاکى دا.
ریژهیه کا بهرچاف (٦٥,٩%) ژ پشکداران ب نافنجیی (٣,٦٨) ولادانا ستاندارد (١,٠٨٥) پشتراست دکهن کو جفاک هیشتا زهلامی وهك نانپهیدا کهری سهره کى دبیته. د زووریه یا چافیکه فتنان دا دیار بوو، فشاره کا جفاکى یا مهن ل سهر زهلامی هیه؛ دهی زهلام کار ناکهت، ههست ب کیماسی دکهت بهرامبه ر خیزان وجفاکى. ئهئانجامان دیارکر کو ژدهستدانا رولی ئابووری د خیزانی دا دبیته ئهگهری قهیرانا زهلامینی، وزهلام په نای ب توندوتیژی د بهت وهك ئامرازهك ب قهره بووکرنا وی دهسته لاته ژدهستدای.
٢. دهسته وازه دووی: رولی جورى جفاکى دهلیفا کارکرنا ژئ سنوردارکرینه.

پتیا پشکداران (٦٠,٦%) ب نافنجیی (٣,٦٢) ولادانا ستاندارد (١,٠٤٩) هیشتا رولین جفاکى وهك ریگرهك ل بهردهم کارکرنا ژئ دبین. لی ریژهیه بهرچاف یا بی لایه نیی (٢٨,٨%) ئامازهیه کا گرنگه کو جفاک د قوناغه کا گوهورینی دایه؛ ههروه کو د زووریه یا چافیکه فتنان ئامازه پی هاتیه کرن: سهره پای پیقه رین که لتووری، قهیرانین ئابووری خهك نه چار کرینه کو ری بدهنه ژنان کار بکهن داکو هاریکاریا خیزانی بکهن، وههتا رادهیه کى فی که لتووری بشکین.

٤.٤.٣: تهوهری چاری (باندورا فاکتیه رین که لتوری ئابووری و پیکهاتین بنیاتی ل سهر توندوتیژیا خیزانی)

ئهف تهوهره تیشکی دئیکه سهر په هه ندین کوورتر یین بیکاری، کو ژ چوارچووه یی تاکه کهسی دهر باز دین وپه یوهندی ب سروشتی سیسته می ئابووری، دابونه ریتین جفاکى (وهك شهرم ولومه)، ولوازی دامه زراوه یین دهوله تی فه هیه. ئهف تهوهره ژ شهش دهسته وازیان پیک هاتیه.

خشتی (١٣) تایبته ب دهسته وازیین تهوهری چاری (باندورا فاکتیه رین که لتوری ئابووری و پیکهاتین بنیاتی ل سهر توندوتیژیا خیزانی)

ژماره	دهسته وازه	گهلهك دگهل نینم	دگهل نینم	بى بوچونم	دگهلم	گهلهك دگهلم	سهرجه م
١	ریژهیه بیکاری به رزیوویه ژ ئهگهری نهیه کسانى د دابه شکرنا سهرچاوه یاندا، ئهفه بوویه ئهگهری په دابوونا فشارین ئابووری، وجفاکى، ودهروونی دناف خیزانیدا.	٧,٢%	١,٥%	١٤,٤%	٤٥,٦%	٣١,٣%	١٠٠%
٢	بیکاریا دومدیرژ دبیته ئهگهری لاوازیوونا دهسته لاته جفاکى وئابووری، و باندوری ل سهر سه قامگیریا خیزانی دکهت.	٢,٨%	٢,٩%	١٠,٥%	٤٧,٧%	٣٦,١%	١٠٠%
٣	نه بوونا تورین پاراستنا جفاکى وپالپشتیا حکومی بو که سین بیکار رهنکه بیته ئهگهری به رزیوونا توندوتیژی دناف خیزانیدا.	٤,٦%	٢,٩%	١٩,٤%	٤٣,٩%	٢٩,١%	١٠٠%
٤	گله وگازنده ژ حکومه تی پاشی ل تاکه کهسی دهیته کرن دهی بابهت دبیته بیکاری.	٣,٣%	١,٨%	١٢%	٤٢,٣%	٤٠,٥%	١٠٠%
٥	دکه لتوری جفاکیدا پالپشتی و باوهری بکهسی بیکار ناهیته	٤%	٢,٥%	١٤,١%	٤٣,١%	٣٦,٤%	١٠٠%

		%				کرن بۇ برېڭەبىرنا خېزانى، ئەفە دبېتە ئەگەر خەمۇكى وىرس ونەباوهرى بخوبوون لدهف كەسى بېكار پەيدابېت.	
۶		۴۲,۹ %	۲۷%	۳,۱%	۴,۵%	پېڭەرېن كەلتورى (الثقافية) ئەگەرن كو كەسىن بېكار دشياندا نەبېت داخوازا پالېشتيا دەرروونى وئابوورى بىكەن ژ بەر فشارېن جفاكى.	

۱. دەستەواژىيا ئېكى: رېژىيا بېكارىي بەرزبويە ژ ئەگەرى ئەيەكسانى د دابەشكرنا سەرچاوهياندا، ئەفە بوويە ئەگەرى پەيدابوونا فشاران.
پىريا رەهايا پىشكداران (۷۶,۹%) ب نائفجىي ژمېريارى ي (۳,۹۲) ولادانا ستاندارد (۱,۰۷۷) پىشتراست دكەن كو بېكارى دەرئەنجامى
نەيەكسانى وشكەستنا سىستەمى يە نەك كېماسىيەكا تاكەكەسى، وئەفە دبېتە ئەگەرى فشارېن دەرروونى؛ ئەفە دبېتە ب دروستى دگەل
شىكرىدنا (نوئەرى رېكخراوين جفاكى سقىل) يەكدگىرىت كو د چافېكەفتى دا ديار كرىيە كو نەبوونا پلاندانانا ستراتىيى وگرېدانا ئابوورى
ب ئالۇزېن سىياسى فە، وەكرىيە كو گەنج ھەست ب بېدادىي بىكەن، وچونكى نەشېن رووېرووى دەستەلاتى بېنەو، ئەفە تووېرېيە دناف
خېزانى دا دېقەت.

۲. دەستەواژىيا دوويى: بېكارىيا دومدريژ دبېتە ئەگەرى لاوازبوونا دەستەلاتا جفاكى وئابوورى، وباندورى ل سەر سەقامگىريا خېزانى دكەت.
ئەنجامىن راپرسىي ب نائفجىي (۴,۱۱) ولادانا ستاندارد (۰,۹۰۶) وب رېژىيا (۸۳,۸%) نىشان ددەن كو مانەوھيا بېكارىي بۇ دەمەكى
دريژ، ھەموو دەستەلاتىن تاكەكەسى لاواز دكەت؛ (سەرۆكى سەندىكيا كرىكاران) د چافېكەفتى دا ئەفە چەندى ب بېھىفېبوونا گىشتى
وھسف دكەت وديار دكەت كو بېكارىيا درېخايەن وادكەت گەنج شىانېن خو ژ دەست بدەن، كو ئەفە زى راستەوخو شىرازىيا خېزانى د
ھەزىنېت چونكى تاك ھەست ب بېھىيى دكەت.

۳. دەستەواژىيا سىيەم: نەبوونا تورېن پاراستنا جفاكى وپالېشتيا حكومى بو كەسىن بېكار رەنگە بېيە ئەگەرى بەرزبويە توندوتىژىي.
(۷۳%) ژ پىشكداران ب نائفجىي (۳,۹۰) ولادانا ستاندارد (۱,۰۰۴) باوهرى ھەيە كو لاوازا رۆلى حكومەتى ھۆكارى توندوتىژىي يە؛
ئەفە ب تەمامى دگەل دانپېدانا (چافىدري جفاكى) دگونجىت كو گوت: بەرى ۲۰۱۴ بەرنامەيىن ھارىكارىي ھەبوون، لى ب ھاتنا قەيرانان
ھەموو راپوھستيان. ئەفە بۇشايە د سىستەمى پاراستنى دا وەكرىيە كو بارگرانى ب تەمامى بىكەفېتە سەر مى خېزانى، ووى بىكەتە ژىنگەھەكا
گونجاي بۇ سەرھلدانا ناكۆكيان.

۴. دەستەواژىيا چارى: گەل وگازندە ژ حكومەتى پاشى ل تاكەكەسى دەيىتە كرن دەمى بابەت دبېتە بېكارى.
رېژىيا ھەرە بەرزىا رازىبوونى (۸۲,۸%) ب نائفجىي (۴,۱۵) ولادانا ستاندارد (۰,۹۳۶) ديار دكەت كو جفاك ھەم سىستەمى وھەم تاكى
ب بەرپرس دزانن؛ (نوئەرى جفاكى سقىل) ئەفە چەندى شروۋە دكەت ودييىت: گەنج ژ لايەكى فە قوربانىيىن سىستەمى نە، لى ژ لايەكى دى
فە ئەو بخو فېرى تەمبەلىي بوينە، ھەر بوويە دكەفەنە بەر لومەكرنا خېزانى وچفاكى؛ ئەفە لومەكرنا دوولايەنە فشارېن دەرروونى ل سەر بېكارى
گرانتر لى دكەت ووى تووشى ھەستى شكەستنى دكەت.

۵. دەستەواژىيا پىنجى: د كەلتورى جفاكىدا پالېشتى وباوهرى ب كەسى بېكار ناھيىتە كرن.
(۷۹,۵%) ژ پىشكداران ب نائفجىي (۴,۰۵) ولادانا ستاندارد (۰,۹۷۹) ديار دكەن كو جفاك باوهرى ب كەسى بېكار ناكەت؛ (رېڭەبەرى
ئامارى) ئەفە دياردەيى ب پىرۇزىا كار ل دھۆكى فە گرى ددەت ودييىت: كەسى بېكار ھەردەم ھەست ب كېماسىي دكەت چونكى جفاك ب
چافەكى كىم سەح دكەت؛ ئەفە ژدەستدانا رېزگرتن وكرامەت، بارەكى دەرروونى يى گران (وھەك خەمۇكى وىرس) ل سەر تاكى بېكار دروست
دكەت، كو د ئەنجام دا پەنايى بۇ توندوتىژىي د بەت وەك تاكە رېك بۇ سەلماندا ھەبوونا خو.

۶. دەستەواژىيا شەشى: پېڭەرېن كەلتورى ئەگەرن كو كەسىن بېكار دشياندا نەبېت داخوازا پالېشتيا دەرروونى وئابوورى بىكەن.
(۶۵,۵%) ژ پىشكداران ب نائفجىي (۳,۷۶) ولادانا ستاندارد (۰,۹۸۴) پىشتراست دكەن كو شەرم وەكەلتوور رېگرن ل بەردەم
داخوازكرنا ھارىكارىي؛ (نوئەرى رېكخراوا جفاكى سقىل) د چافېكەفتى دا ديار دكەت كو كەلتوورى باژىرى دھۆكى رى نادەت زەلام دان ب
لاوازا خو بدەت يان بچىتە سەنتەرتىن دەرروونى، لەورا فشار د ناخى وى دا دىمىنېت ھەتا كو دناف خېزانى دا د پەقەت؛ ئەفە وادكەت كو
توندوتىژىي بېيە تاكە دەرگەھى دەرېيى ژ وى فشارا فەشارتى.

۵.۴.۳: تەوهرى پىنجى (دىنامىكىياتىن كاركرنى دنافبەرا ھەفژىياندا وتوندوتىژىيا خېزانى).

سروشى پەيوەندىيىن خېزانى وئاستى توندوتىژىي ب رادەيەكى زور گرېدايە ب وى چەندى فە كىشك ژ ھەفژىيان (يان ھەردوو) ژىدەرى
داھاتى دابىن دكەن. ل خوارى شروۋەكرنا داتايىن گرېداى ب فان ھاوكىشە ومۆدىلېن جودا يىن كاركرنى وكراتىكرنا وان ل سەر سەقامگىريا
خېزانى يە. ئەفە تەوهرە ژ شەش دەستەواژىيان بېكەتە.

خىشتى (۱۴) تايبەت ب دەستەواژىي تەوهرى پىنجى (دىنامىكىياتىن كاركرنى دنافبەرا ھەفژىياندا وتوندوتىژىيا خېزانى)

ژمارە	دەستەواژە	گەلەك دگەل نېم	دگەل نېم	بى بوچونم	دگەل دگەل م	گەلەك دگەل م	سەرجمە
۱	دەمى زەلام خودانكارىيت وژن بېكارىيت، ئەگەرى	۲۴,۶%	۷,۱%	۴۴,۳%	۱۵,۱%	۸,۹%	۱۰۰%

						په یدابونا توندوتیږیا خیزانی زیده تر لیده یت.	
۲	دهمې ژن خودان کاریت وزه لام بیکاریت، نه گهری	۷,۷%	۵,۸%	۲۸,۵%	۳۸,۵%	۱۹,۱%	۱۰۰%
۳	دهمې هه ردو هه فزین (ژن وزه لام) خودان کارین، نه گهری	۵,۶%	۳,۸%	۲۳,۳%	۳۹%	۲۸,۴%	۱۰۰%
۴	نه گهر داهاتی ژنی زیده تربیت ژ پی هه فزینی (زه لام) وی، نه گهری په یدابونا توندوتیږیا خیزانی زیده تر لیده یت.	۱۲,۴%	۶,۴%	۴۶,۱%	۲۴,۱%	۱۱,۱%	۱۰۰%
۵	دهمې زه لام بیکاریت، هه ولا قهره بوکړنا دهسته لاتا خو دکه ت دناف خیزانیدا، نه فقه ژی دبیته نه گهری په یدابونا توندوتیږیا خیزانی.	۵,۵%	۳,۹%	۳۶,۴%	۳۵,۴%	۱۸,۸%	۱۰۰%
۶	دهمې هه ردو هه فزین (ژن وزه لام) بیکارین، نه گهری دروستبونا توندوتیږیا خیزانی زیده تر لیده یت، ژهر فشارین دارایی.	۴,۷%	۲,۱%	۱۲,۸%	۳۷,۲%	۴۳,۲%	۱۰۰%

۱. دهسته واژه ئیکی: دهمې زه لام خودانکاریت وژن بیکاریت، نه گهری په یدابونا توندوتیږیا خیزانی زیده تر لیده یت. نه نجامین راپرسی ب نافنجیې (۲,۷۷) ولادانا ستاندارد (۱,۲۲۹) دیار دکهن کو جفاک فی دینامیکه تی وهک سه قامگیری دبینیت نه کو توندوتیږی، چونکی تهنه (۲۴%) دگهل بوون؛ نه فقه ل گورهی شیکردنه وا (چافدیږی جفاکی) دزفریت بو وی چهندی کو نه ف مؤدیله دگهل دابونه ریتین کلاسیک دگونجیت، له ورا کیمترین هه ستیاری ومملانی ل سهر دهسته لاتی تیدا دروست دبن.

۲. دهسته واژه دووی: دهمې ژن خودان کاریت وزه لام بیکاریت، نه گهری په یدابونا توندوتیږی زیده تر لیده یت. ب ریژه (۵۷,۶%) ونافنجیې (۳,۵۵) ولادانا ستاندارد (۱,۱۰۰) پشکداران نه ف رهوشه ب مه ترسیدار دیت؛ (ریقه بهریا بهرهنه گاریونا توندوتیږی دژی خیزانی) نه فی دیارده پی ب هویری بی شروفه دکه ت: توندوتیږی ل فیږی نه ژهر داهاتی ژنی یه، به لکو ژهر مننه ودهسته یوه ردانا لایه نی سییم (که سوکار وجفاک) ه کو وه دکهن زه لام هه ست ب شکسته ستنا که رامه تا خو بکه ت، له ورا توندوتیږی وهک بهرگریه ک بکار دینیت.

۳. دهسته واژه سییم: دهمې هه ردو هه فزین خودان کارین، نه گهری په یدابونا توندوتیږی کیمتر لیده یت. (۶۷,۴%) ب نافنجیې (۳,۸۱) ولادانا ستاندارد (۱,۰۶۵) دگهل وی چهندی نه کو کارکړنا هه ردوکان توندوتیږی کیم دکه ت؛ هه بوونا دوو سه رچافه یین داهاتی، فشارین دارایی کیم دکه ت وسه قامگیری دده ته خیزانی، ودبیته فاکته ره ک پاریزه ر دژی توندوتیږی، ب مه رجه کی هاوسه نگی دناقه برا کار ومالی دا هه بیت، کاری ژنی پی باش بیت ول ناستی پیته بیت.

۴. دهسته واژه چاری: نه گهر داهاتی ژنی زیده تربیت ژ پی هه فزینی وی، نه گهری په یدابونا توندوتیږی زیده تر لیده یت. هه رجه نده (۳۵,۲%) دگهل بوون، لی ریژه یا هره بلند یا بیلایه نی (۴۶,۱%) ونافنجیې (۳,۱۵) ئاماژه یه بو دوودلیه کا جفاکی؛ جفاک د قوناغه کا گواسته نه وی دایه، هه ست دکهن کو پیته ب پاره یی ژنی هه یه، لی هیشتا ب ته مای رازی نه بووینه کو ژن دبیته نانپه یدا که ری سهره کی یان داهاتی وی پتر بیت، وه فقه ژینگه هه کا هه ستیاری دروست دکه ت.

۵. دهسته واژه پینجی: دهمې زه لام بیکاریت، هه ولا قهره بوکړنا دهسته لاتا خو دکه ت دناف خیزانیدا، نه فقه ژی دبیته نه گهری توندوتیږی. (۵۴,۲%) ب نافنجیې (۳,۵۸) ولادانا ستاندارد (۱,۰۱۳) پشکداران دهسته لاتا خو دکهن کو زه لام توندوتیږی وهک ئامرازی قهره بوکړنه وه پی بکار دینیت؛ زووریه یا چافیکه فتنین هاتینه نه نجامدان دیارکرن، دهمې زه لام کاری خو وهک ژیده ری دهسته لاتی ژ ده ست دده ت، هه ول دده ت ب ریکا توندوتیږی وکونترولکړنا نه ندامین خیزانی، وی هیژا ژده ستدای ب ده سته بینیته وه وخو بسه لمینیت.

۶. دهسته واژه شه شی: دهمې هه ردو هه فزین بیکارین، نه گهری دروستبونا توندوتیږی زیده تر لیده یت. ریژه یا هره بلند (۸۰,۴%) ژ پشکداران ب نافنجیې (۴,۱۲) ولادانا ستاندارد (۱,۰۲۹) فی رهوشی ب مه ترسیدارترین حالت دبین؛ (ریقه بهریا بهرهنه گاریونا توندوتیږی دژی خیزانی) نه فی ب کاره سات وه سف دکه ت ودبیت: نه بوونا هیچ ژیده ره ک داهاتی وئارامی، فشارین ئابووری وده روونی دگه هینیه لوتکی، وخیزانی دئیخیه ت رهوشا بی چاره یی دا، کو گه له ک جاران دبیته نه گهری هه لوه شاندا خیزانی وزاروک دبنه قوربانین سهره کی.

۴. گه نکه شه وسه لماندا گریمانین فه کولینی

گریمانان ئیکی: په یوه نده کا نه ری وئاماری یا بهیژ دناقه برا بلندبوونا ریژا بیکاری وبلندبوونا ناستی توندوتیږیا خیزانی دا ل پارژگه ها دهوکی هه یه

نه نجامین نیشاندای د خسته یین (۱۸ و ۱۹ و ۲۰) دا ب شیوه یه ک گشتی ئامازی ب وی چهندی دکهن کو بیکاری فاکته ره کی سهره کی وهانده ره بو توندوتیږی، وه فقه د فان نیشاندهران دا دیار دبیت:

۱. (۵۹,۵%) ژ بهر سفده رين راپرسې د وپات د کهن کو بیکاري نیک ژ فاکته رين سهره کی یين توندوتیږیا خیزانی یه ل باژیری دهوکی.
۲. (۷۶,۳%) ژ پشکدارین راپرسې پشتر است کریه کو بیکاري وټه و فشارین دگهل دا پهیدا دبن (نابووری، جفاکی، دهر وونی) دبنه نه گهری نه نجامدانا رهفتارین توندو د نافع خیزانی دا.
۳. (۵۹,۴%) پشکدارین راپرسیدانپیدن کرینه کو فشارین دارپی ژ نه گهری بیکاری، دبنه نه گهری توندوتیږیا جهسته ی ودهروونی.
ژ لای شیکرنا پاشقه چوونی (Regression Analysis) فه: نه نجامین فی پشکینیی ب شیوهیه کی زانستی گریمان په سهند کر، کو تیدا:
• مؤدیل گشتی یا په یوهندی یا واتادار دهرکهفت ($Sig = ۰,۰۰۱$)
• کاریگه ریا گوراوی (باری کاری) ل سهر نه نجامدانا توندوتیږیا خیزانی هه بوو، ب هیزا ($Beta = ۰,۷۰۰۰$) وناسی واتادار ($۰,۰۴۷$)
(Sig) نه فه به لگه یه کی بهیزه بوو کو بیکاری دبیته نه گهری زنده بوونا توندوتیږیا خیزانی.
گریمانا دووی: ههرچه نده ماوی بیکاری ل سهر ناسی تاکه کهسی درپژر ببیت، نه گه را روودانا توندوتیږیا خیزانی، ب تایبته یا دهر وونی، زنده تر دبیت.

نه نجامین بهر دهست د خشتین (۱۰ و ۲۴) دا پشته فانی ل فی دیتنی دکن و دیار دکن کو درپژبوونا ماوی بیکاری کارتیکر نه کا نه رینی ل سهر سه قامگیریا خیزانی هه یه:
۱. که سین بیکار یین نمونا راپرسیا فه کولینی (۶۰,۵%) ماوی بیکاری وان پتر بوون ژ ساله کی، نه فه نیشانا بیکاری درپژخایه و بیه یقیوونی یه.
۲. ب ریژا (۸۳,۸%) پشکدار د وپات دکن کو بیکاریا درپژخایه دبیته نه گهری لاوازیوونا پنگه ه ودهسته لاتا جفاکی و نابووری، نه فه نه گهری تیکچونا سه قامگیریا خیزانی یه.
گریمانا سیی: بیکاری زهلامی، ژهر رولی وی یی که لتووری، کارتیکر نه کا بهیزر ل سهر سه ره لدانا توندوتیږی هه یه به راورد ب بیکاری ژنی.
نه نجامین شیکار کړی د خشته یین (۲۱ و ۲۹-۳۰ و ۳۳) دا ب روونی دیار دکن کو پشقه رین که لتووری روله کی کاریگه ر د فی په یوهندی دا دگیرن:

۱. ریژه یا (۶۵,۹%) ژ نمونه یی باوهرن کو جفاک هیشتا زهلامی وهک کارکهر ونانه پیداکه ری سهره کی دبینیت، کو نه فه باری دهر وونی یی زهلامی بیکار گرانتر به لی دکته.
۲. نه فه چنده باشی دهرکهفت کو ییژا (۳۱,۷%) داینه دیارکرن دهی زهلام خودان کار ورن بیکار ناسی توندوتیږی کیتمره دناف خیزانی دا، به رامبه ر فی چهندي ب ریژا (۵۷,۶%) ژ پشکداران دایه دیارکرن، نه و خیزانین ژن خودان کار وزهلام بیکار، ریژا توندوتیږی دناف خیزانی دا بهر زرنه. نه فه ژی رولی که لتوری یی زهلامی بهیزر لیدکته، بو بهر زیون ونمبونا ریژا بیکاری دناف خیزانی دا.
۳. ریژه یا (۵۴,۲%) ژ به شدار بوویان نامازه ب وی دکن کو زهلامی بیکار دهسته لاتا خو ب ریکا توندوتیږی قهره بوو بکه ته وه، بو پاراستنا پنگه هی خو یی جفاکی.

گریمانا جاری: ل وان خیزانان کو هه ردو و هه فزین کار دکن، ناسی توندوتیږی کیتمره ژ وان خیزانین کو نیک یان هه ردو و هه فزین بیکار. داتایین خشته یین (۳۱ و ۳۴) فی جوداهی د دینامیکه تا خیزانی دا پشتر است دکن:

۱. ریژا (۶۷,۴%) ژ پشکداران دگهل وی چهندي نه کو دهی هه ردو و هه فزین کار دکن، نه گهری توندوتیږی کیتمره به لی دهیت.
۲. ب پیچه وانه ی خالا سهری ب ریژا (۸۰,۴%) کو نه فه ژی ریژه یه کا هرا بلندا راپرسې یه، د وپاتدکن، دهی هه ردو و هه فزین بیکار بن، مه ترسیا توندوتیږی دگه هیته کو بیته ژهر فشارین دارپی.

گریمانا پینجی: لاوازی تورین پاراستنا جفاکی ونه بوونا پشته فانیا حکومی، په یوهندی دنافه را فشارین بیکاری و توندوتیږی دا بهیزر دکته. نه نجامین د خشته یین (۱۲ و ۲۵) دا هاتینه دهر خستن، ب ته وواوی فی گریمان د سله مین:

۱. ریژا (۷۳%) ژ پشکداران باوهرن کو نه بوونا پشته فانیا حکومی راسته وخو دبیته نه گهری بهر زیوونا توندوتیږی.
۲. نه فه د دهه کی دایه کو که سین بیکار ژ نمونا فه کولینی بتی (۰,۷%) هاریکاریپن حکومی وهر دگرن، وریژا (۷۴,۹%) پالپشتیا دارپی بو وان که سین بیکار ژ لای خیزانین وان فه یه، و نه فه دبیته باری هه ره گران بو خیزانی، وان لاواز دکته به رامبه ر هه ره قهرانه کا چیدبیت.

۵. نه نجام

۱. ب شیوهیه کی ناماری هاته سه لماندن کو په یوهندی کا بهیز هه یه دنافه را بیکاری و توندوتیږیا خیزانی ل باژیری دهوکی.
۲. بیکاریا زهلامی مه ترسیدار تره ژ بیکاری ژنی، چونکی زهلام هه ست ب شکه ستنا رولی خو یی که لتوری دکته، هه ره کو نانه پیداکه ری سهره کی دهیته دانان دناف جفاکی دهوکی دا، بیکاری وی پالدهت بو نه نجامدانا توندوتیږی بو فه گه راندنا دهسته لاتا ژ دهست چوی.
۳. ژهر نه بوونا رولی پشته فانیا حکومی ورپکخواوین جفاکی سفیل ب شیوهیه کی دروست، بارگرانی هه می دکه فیه لای خیزانی، نه و دبیته په ناگه ها نیکانه بوو پشته فانیا که سین بیکار. به لی نه فه ژی مه ترسیا سه ره لدانا توندوتیږی په ددادهت دناف خیزانی دا.
۴. پتیا بیکارن بو دهه کی درپژ کو پتره ژ ساله کی دبیکارن، نه فه ژی دبیته نه گهری ژناف چونا هیفی و نارمانجان و شیانان، و تیکچونا دهر وونی، و په دابونا رهفتارین توندو و دهف تکی بیکار.
۵. پتیا بیکارن خودان باوهرن نامین زانستی یین بلندن، نه فه ژی دبیته نه گهری په دابونا هه سستی نه دادپه روه ری و توره یی به رامبه ر دهسته لاتی.

6. بیکاری دبیته ته گهری پیدابونا ههستی شهرمی وکیماتی ل دهف تاکی، وئووی ژ جفاکی وی دوویر دکهت ژ بهر ته گهرین ئابوویری. وئووه دبیته ته گهر کو تاك خوو ببیت بئ پشته فان وههستین توندرو ل دهف پدید بین.
7. کارکنا ههردوو ههفژینان ب شیوهیه کی باش ئاستی توندوتیژی کیم دکهت ئهوا ژ ته گهری فاکتهرتین ئابوویری پیدای دبیت، پیچهوانه ی نه کارکنا ههردوو ههفژینان، کو دبیته ته گه ی بلندبونا ئاستی توندوتیژی دناف خیزانی دا، وگهله گ جارا دبیته ته هری ژناف چونا خیزانی.
8. کهلتوری کارتیکنه کا مهزن ههیه ل سهر دینامیکه تی خیزانی، ههروه کو دئه نجامین راپرسی دا دیاربوی، ئه و خیزانا خودان دینامیکه تا زهلام خودان کار وژن بیکار، ئاستی توندوتیژی کیمتره، بهرامبه ر وی خیزانا خودان دینامیکه تا ژن خودان کار وزهلام بیکار.
9. ژبه زهحمهت ب دهستفه ئینانا پیتهیین سهره کی یین ژبانی، جفاک نه چاربویه چهن دین پیقه رین کهلتوری ب شکین، ودگهله که یسان دا ژن نه چار ببیت کار بکهت.

6. پیشنار

ل سهر بنه مانی ته نجامین فه کۆلینی وب مه ره ما کیمکرنا کاریگه رین نه رینی یین بیکاری ل سهر توندوتیژی خیزانی، فه کۆلین فان پیشناریان ئاراسته ی لایه نین په یوه نندیدار دکهت:

یه کهم: بۆ حکومهتا هه ریم کوردستانی ولایه نین یاسادانی.

کارکنا تۆرا پاراستنا جفاکی: کارکرن ل سهر دامه زانندا سندوقا بیمه یا بیکاری وهک بشکهک ژ سیسته می دهسته به ریا جفاکی، داکو فشارا دارایی ل سهر خیزانان کیم ببیت ونه دبیته ته گهری توندوتیژی.

دامه زانندا ته نجومه ی نیشتمانی: پیشنار دهیته کرن کو (ته نجومه نه کی بلندی نیشتمانی بۆ کارپیدان وسه قامگیریا جفاکی) بهیته دروستکرن، کو ئه رکی وی هه ماهه نگیکرن بیت دناقه را وهزاره تین (کار، پلاندانان، خواندنا بلند) وکه رتی تایبته، بۆ دانانا ستراتییه کا ئیککرتی.

پشته فانییا دارایی: هاندانا بانک ودامه زراوه یین دارایی بۆ دایینکرنه قه رزین بجووک (بی قازانج یان قازانج کیم) بۆ گه نجان، داکو ببه خودان کارئ سهر به خو وژ بهیقه یووێ رزگار بین.

دووه م: بۆ وهزارهتا خواندنا بلند وزانکۆیان.

چاره سه رکرنا بیکاریا پیکهاته یی: پیداجوون د پرۆگرامین خواندن دا بهیته کرن داکو دگه ل پیدفین بازارئ کاری بگونجن، دگه ل فه کرنا نافه ندین پیکه هاندانا پیشه یی ل زانکۆیان بۆ فیکرنا کارامه ییان ب ده رچووین.

سییه م: بۆ ریکخراوین جفاکی سفیل، میدیا، و نافه ندین ده روونی.

پشته فانییا ده روونی: فه کرنا سه نته رین راوێکاریا خیزانی تایبته ب که سین بیکار، بۆ فیکرنا رینین سهر ده ده ریکرن دگه ل فشارئ ورپگیریکرن ل تیکچوونا باری ده روونی.

هوشیاریا جینده ری: ته نجامدانا هه لمه تین هوشیارکرن ل دۆر چه مک بهر پرسیاره تیا هه فپشک دناف خیزانی دا، داکو ئه و دیتنا کهلتوویری بهیته گوهورین یا کو بارگرا نی ته نی دئیخه ته سهر ملی زهلامی (وهک تاکه نانپه یاداکه ر)، وب ئی چه ندی قهیرانا زهلامینی و توندوتیژی کیم ببیت.

چواره م: بۆ فه کۆله رین داهاتوو (پیشناری ته کادیمی).

ته نجامدانا فه کۆلین کویتر ل سهر توندوتیژی ئابوویری و کاریگه ریا وی ل سهر زارۆکان، چونکی ته نجامان دیارکر کو زارۆک قوربانین سهره کی یین بیکاریا دایک و بابانه (ژ لای ساخله می و ده رکه فتن ژ قوتابخانی).

لێکۆلین ل سهر دیاردا هه ره شه یا دیجیتالی (Digital Blackmail) دناقه را گه نجان دا؛ چونکی داتایان ئاماژه ب وی کریه کو نه بوونا داهاتی هندهک گه نجان پال ددهت بۆ بکارینانا تۆرین جفاکی وهک ئامرازهک بۆ پاره په یاداکرن ب ریکا هه ره شه کرن ل په گه زی بهرامبه ر.

7. لیست ژده ر

1. دهسته یا ئامارا هه ریم کوردستانی (2022) روهوشا کارئ ل هه ریم کوردستانی بۆ ساڵ 2020 (پیشبینیکری). هه ولێر: وهزارهتا پلاندانانی، هه ریم کوردستانی - عێراق.
2. البورفکانی، أ. م.، رشید، خ. ن. والأرطوشي، ج. م. (2010) 'ظاهرة البطالة بين خريجي كلية جامعة دهوك: الأسباب والمعالجات'، مجلة التنمية الرفدية، 32(100)، ص. 34-9.
3. خضر، ه. ك (2004). ظاهرة العنف الأسري: دراسة ميدانية في أربيل. رسالة ماجستير. جامعة صلاح الدين، كلية الآداب، أربيل.
4. عيسى، ر.، عادل، ق.، ونصر الدين، أ. (2018) 'ظاهرة البطالة: مفهومها، أسبابها، وآثارها'، مجلة إرتقاء للبحوث والدراسات الاقتصادية، 1.1(1).
5. محمد، ه. ص. (2014) 'العنف الأسري: أسبابه وآثاره - دراسة اجتماعية تحليلية'، مجلة كلية التربية للبنات، 5.1(1).
6. مشعل، ر. أ. ع. (2016) 'التوافق الزوجي وعلاقته بالعنف الأسري: دراسة ميدانية مقارنة بين مصر والسعودية'، مجلة بحوث التربية النوعية، 42(1).
7. Adams, A.E., Sullivan, C.M., Bybee, D. and Greeson, M.R. (2008) 'Development of the scale of economic abuse', *Violence Against Women*, 14(5), pp. 563-588.
8. Anderberg, D., Rainer, H., Wadsworth, J. and Wilson, T. (2013) *Unemployment and domestic violence: Theory and evidence*. Discussion Paper No. 1530. London: Centre for Economic Performance, LSE.
9. Breuer, J. and Elson, M. (2017) 'Frustration-aggression theory', in Sturme, P. (ed.) *The Wiley handbook of violence and aggression*. Hoboken: John Wiley & Sons.
10. Brownmiller, S. (1975) *Against our will: Men, women and rape*. New York: Simon & Schuster.

11. Clerici, C. and Tripodi, S. (2024) *Male unemployment and intimate partner violence: Evidence from Uganda* [Working Paper]. Stockholm: Stockholm School of Economics – Misum.
12. Committee on the Elimination of Discrimination against Women (1992) *General recommendation No. 19: Violence against women*. New York: United Nations.
13. Commons, J.R. (1923) 'Hobson's economics of unemployment', *The American Economic Review*, 13(4), pp. 638–647.
14. Forstater, M. (2021) *Unemployment in capitalist economies*. Working Paper No. 16. Kansas City: Department of Economics, University of Missouri.
15. Fox, G.L., Benson, M.L., DeMaris, A.A. and Van Wyk, J.A. (2002) 'Economic distress and intimate violence: Testing family stress and resources theories', *Journal of Marriage and Family*, 64(3), pp. 793–807.
16. Fromm, E. (1973) *The Anatomy of Human Destructiveness*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
17. Goldsmith, A.H., Veum, J.R. and Darity Jr, W. (1996) 'The psychological impact of unemployment and joblessness', *The Journal of Socio-Economics*, 25(3), pp. 333–360.
18. Herman, J.L. (1992) *Trauma and recovery*. New York: Basic Books.
19. Hill, R. (1949) *Families under stress: Adjustment to the crises of war separation and reunion*. New York: Harper & Brothers.
20. Hillis, S., Mercy, J., Amobi, A. and Kress, H. (2016) 'Global prevalence of past-year violence against children: A systematic review and minimum estimates', *Pediatrics*, 137(3).
21. Hobfoll, S.E. (1989) 'Conservation of resources: A new attempt at conceptualizing stress', *American Psychologist*, 44(3), pp. 513–524.
22. International Labour Organization (2023) *Resolution to amend the 19th ICLS resolution concerning statistics of work*. Geneva: ILO.
23. Jahoda, M. (1982) *Employment and Unemployment: A Social-Psychological Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
24. Logan, T.K. and Raphael, J. (2007) 'Book review: Coercive control', *Violence Against Women*, 13(8), pp. 883–887.
25. Maslow, A.H. (1943) 'A theory of human motivation', *Psychological Review*, 50(4), pp. 370–396.
26. Nepal, B., Tanton, R. and Harding, A. (2010) 'Measuring housing stress: How much do definitions matter?', *Urban Policy and Research*, 28(2), pp. 211–224.
27. Poston, B. (2009) 'An exercise in personal exploration: Maslow's hierarchy of needs', *The Surgical Technologist*, 41(8), pp. 347–353.
28. Sampson, R.J., Raudenbush, S.W. and Earls, F. (1997) 'Neighborhoods and violent crime: a multilevel study of collective efficacy', *Science*, 277(5328), pp. 918–924.
29. Schmitz, H. (2011) 'Why are the unemployed in worse health? The causal effect of unemployment on health', *Labour Economics*, 18(1), pp. 71–78.
30. Shaw, C.R. and McKay, H.D. (1931) *Juvenile delinquency in urban areas*. Chicago: University of Chicago Press.
31. Solow, R.M. (1995) 'On theories of unemployment', in Estrin, S. and Marin, A. (eds.) *Essential readings in economics*. London: Macmillan.
32. Sulaiman, G.N. (2013) *Domestic violence against women in Kurdistan Region: Strategies of prevention in the light of spatial planning and space*. Master's thesis. University of Duhok.
33. Sweezy, P.M. (1934) 'Professor Pigou's theory of unemployment', *Journal of Political Economy*, 42(6), pp. 800–811.
34. United Nations (1993) *Declaration on the elimination of violence against women*. New York: UN General Assembly.
35. United Nations Assistance Mission for Iraq (2024) *Accountability for domestic violence in Iraq: Promoting justice and non-discrimination*. Baghdad: UNAMI.
36. van der Vaart, L., van der Westhuizen, M. and Segal, D.R. (2017) 'A psychosocial typology of the unemployed in South Africa', *South African Journal of Psychology*, 47(4), pp. 527–537.
37. Walker, L.E.A. (2017) *The battered woman syndrome*. 4th edn. New York: Springer.
38. Weber, M. (1978) *Economy and society*. Edited by G. Roth and C. Wittich. Berkeley: University of California Press.
39. World Health Organization (2002) *World report on violence and health*. Geneva: WHO.
40. World Health Organization (2021) *Violence against women prevalence estimates, 2018*. Geneva: WHO.
41. World Health Organization (2022) *Violence against children*. Available at: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-children> (Accessed: 15 January 2026).
42. Yon, Y., Mikton, C.R., Gassoumis, Z.D. and Wilber, K.H. (2017) 'Elder abuse prevalence in community settings: A systematic review and meta-analysis', *The Lancet Global Health*, 5(2), pp. e147–e156.

43. پەرله‌مانی کوردستان – عێراق (٢٠١١) یاسا ژماره ١ سالی ٢٠١١، یاسای به‌ره‌نگاری و نوێی خێزانی له هه‌رتیمی کوردستان. هه‌ولێر: پەرله‌مانی کوردستان.

Available online at <http://aran.garmian.edu.krd>

Aran Journal for Languages and Humanities

<https://doi.org/10.24271/ARN.2026.02-01-18>

The Relationship between Unemployment and Family Violence

A Field Study in Duhok Governorate

(Extracted from MA Thesis)

Aisha Abdulqahar Abdulrahman, Mamoon Abdulsamad Mohammed

Department of Peace and Human Rights Studies, College of Humanities, University of Duhok, Kurdistan
Region - Iraq

Article Info		Abstract:
Received	2025-12-12	The primary objective of this comprehensive research is to conduct a detailed analysis regarding the complex correlation existing between unemployment and domestic violence, specifically within the city center of Duhok. To achieve scientifically valid conclusions, the study adopted a descriptive-analytical approach combined with a mixed-methods design, allowing for the effective integration of both quantitative and qualitative data. This rigorous process involved the administration of a large-scale survey comprising 931 participants, alongside conducting in-depth interviews with six distinguished specialists in this field. The empirical results demonstrated that long-term unemployment, particularly exceeding a duration of one year, serves as a critical driver in generating severe psychological stress and causing the collapse of Maslow's hierarchy of human needs. This psychological strain inevitably manifests as aggression and violence within the domestic sphere. Furthermore, the findings revealed that unemployed men suffer from a profound identity crisis due to intense cultural pressures and the erosion of the traditional "breadwinner" image. Consequently, they resort to violence as a specific mechanism to compensate for their lost authority. Finally, the study recommends the urgent establishment of social safety nets for employment and a reshaping of gender perspectives regarding women's work, which can serve as a vital protective factor for family stability.
Accepted	2026-01-28	
Published:	2026-02-03	
Keywords		
Unemployment Family Violence Economic Pressures Cultural Norms Psychological impact		
Corresponding Author		
aishayahya126@gmail.com maamoon.mohammed@uod.ac		